

Přítomnost

34
nezávislý
týdeník

ROČNÍK XI

V PRAZE 22. SRPNA 1934

Za Kč 2.—

Dvě cesty do Moskvy, třetí do Ženevy

ZDENĚK SMETÁČEK

Registrování politických stran

ZDENĚK PEŠKA

O mikroliteratuře

OTTO RÁDL

Benátský filmový festival

JÁRA BROŽ

Co se smlouvami o ochraně menšin?

B. BENEŠ

Ceny nestouply — ale jakost?

Ing. KAREL KOZÁK

Zklamal nás rozum? — Strach z talentu — Průmysl a politika — Pražské jaro a české léto

Kdo zavinil smrt Adolfa Marka? — Daň z racionalisace — Politika u džbánku — Zanášení

Filiálky — O německém katolicismu

FÉNIX

životní pojišťovací společnost ve Vídni

Ředitelství pro republiku Československou
V PRAZE II, Lützowova ul. č. 7

Ředitelství pro Moravu:

BRNO, Běhounská ulice čis. 10

Fil. řed. pro Slovensko:

BRATISLAVA, Grösslingova 34

POJIŠŤUJE:

za výhodných moderních podmínek a soutěžných sazeb na život s lékařskou prohlídkou i bez ní, věna dítek a důchody.

VÍTĚZSLAV NEZVAL

Sbohem a šáteček

Sbírka básní počtĕná cenou I. májové literární soutĕže. Brož. Kč 38.—, váz. Kč 50.—

u knihkupců - Fr. Borový

KNIHA PRŮS FRÁNI ŠRÁMKA BOURKY A DUHY

284 stran. Brož. Kč 28.—, Váz. Kč 40.—. Zvláštní vydání číslováno a autorem podepsáno. Kartonováno Kč 56.—. Váz. v kůži Kč 102.—.
U knihkupců

FR. BORO VÝ - PRAHA II

Román medicínské fakulty

Anna Maria Tilschová

ALMA MATER

Spisů svazek VI. Stran 308
s obálkou Fr. Muziky. Brožo-
vané Kč 35.—, vázané Kč 47.—

Román má autentičnost, sy-
tou náladu a pevnou barvu
prosfĕdí. Arne Novák

II. vydání

U knihkupců

FR. BORO VÝ - PRAHA II

OBSAH 33. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: B. BENEŠ: „Samostatnost“ Rakouska. — V. GUTWIRT: Fašismus a cesty národní demokracie. — EDUARD VYŠKOVSKÝ: Je to deflace? — Hospodářské zákony porážejí Hitlera. — O. WEISEL: Po stopách vídeňských bojů. — Doc. Dr. JOS. GRŇA: Staří a mladí v úřadech. — O frivolnosti. — Nevděčnost diktatur. — Vláda sedláků a dělníků. — Pochybný návrh. — Film se státní zárukou. — Diktatury propagují. — Náladovost politických hesel.

Přítomnost

za redakci odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BORO VÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TRÍDA 18
Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622
PŘEDPLATNĚ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,
NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—
Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10/1 1924

Podací úřad Praha 25

TISKEM KNIHTISKÁRNÝ ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA 62

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 22. SRPNA 1934

ČÍSLO 34

Dvě cesty do Moskvy, třetí do Ženevy

Po době otevřeného nepřátelství a po letech zarytého chladu, dochází zas návštěvou sovětských letců k prvnímu projevu přátelství mezi Ruskem a Československem. Vzpomeneme-li na ty zdánlivě mohutné toky citu, které před válkou proudily mezi oběma zeměmi, nechce se nám ani věřit v ono veliké poválečné ochladnutí, které je teď třeba námahavě odstraňovat. Ale pochopíme z něho mnoho, jestliže si uvědomíme, jak velice se za ta léta změnila ruská skutečnost. Naše Rusko před válkou, to byl buď slovanský obr nebo nihilista nebo Oblomov nebo široká duše. Naše Rusko po válce, to byl krvežíznivý bolševik. Při vši protikladnosti měly oba tyto druhy představ jedno společné — velikou naivnost. Byly to pouhé představy na dálku, v nichž měl živel reálného poznání jen nepatrnou účast. Jako jsme po válce svou představu Ruska bezhlavě nenáviděli, tak jsme svou předválečnou představu o něm bezhlavě milovali. Když jsme místo ní přišli do styku s ruskou skutečností, dostavilo se rozčarování. Tou skutečností nám byla po válce ruská emigrace. To byla pro naše lidi, pokud neprošli válkou a zajetím, první praktická zkouška slovanství. Tady se konečně sešly živly, které prý od přírody patřily k sobě, ale výsledek, jak je obecně známo, byl více než žalostný. Emigrantů jsme se brzy nasytili a bolševici nám nepřiřostli k srdci. Ocitli jsme se vůči Rusům ve stavu citové prázdnoty.

Teprve Hitlerův režim, když se o nás nejdřív zasloužil tím, že povzbudil naše Němce k poněkud vřelejšímu poměru k tomuto státu, pohnul stojatými vodami mezi Československem a Ruskem. Donuceny vnějšími okolnostmi, začaly se obě země pokoušet o politické sblížení. Nešlo a nejde to bez rozpaků. Vypadá to, jako by obě strany stály o nějakou dohodu, ale jako by si zároveň přály — s ohledem na nedávnou minulost — aby se o ní veřejně mnoho nemluvilo. Naše „normalisace“ styků se Sověty je dobrým příkladem této snahy o tichost a nenápadnost. Rádo by se začalo a neví se dobře jak. Je ovšem třeba to chápat. Pro dvě země, které jsou si ideově tak daleko, jako komunistické Rusko a demokratické Československo, není nikterak snadné nalézt něco společného, co by se mohlo stát východiskem politické součinnosti. Odůvodňovat ji jenom vnějšími momenty, společným nebezpečenstvím nebo hospodářskými zájmy, na dlouho nestačí, protože je to příliš konjunkturní a oportunistické. Konjunktura a oportunita mohou být jen podněty, které uvedou v činnost něco hlubšího, na čem je teprve možno budovat trvalejší politické společenství. Ale bylo by nemálo pošetilé, kdybychom při hledání tohoto hlubšího základu vycházeli rovnou od ideologie. Kde jde o ideologie tak rozdílné, jako je komunismus a demokracie, nevedlo by to asi k ničemu jinému, než k prudkým polemikám a tím k opačnému výsledku, než jaký byl zamýšlen. Ne-

měl proto nikterak špatný nápad ten, kdo si vzpomněl, že by se mohlo začít technikou. Ukázat si navzájem svá letectví, může být politicky plodnější než sebedůkladnější rozprava o historickém materialismu. Tím spíš, že technika dnes v Rusku hraje daleko větší roli než politická metafysika komunismu. Ruský komunismus se vlastně stal z revolučního doktrinářství technickým problémem. Proč tedy nenavázat na tento nejaktuálnější ruský zájem? Co bude možno dělat dál, to už se uvidí.

Nesmýšlejí však všichni naši lidé takto střízlivě a zdrženlivě. Část tisku se domnívá, že je už teď třeba čtoucímu obecnstvu nějak odůvodnit změnu naší politiky vůči Rusku a ruské vůči nám. Hledá tedy nějaký ideologický můstek, po němž by se dala překročit dosavadní propast. Našly se v celku dva takové můstky: komunismus a slovanství. Dávejme teď pozor, zdali se s námi po prvním šlápnutí neproboří.

Tomu, co nám předvedli komunisté, nemáme ani mnoho chuti přiznat hodnotu můstku, tím spíš, že to neleží na cestě do Moskvy, nýbrž do Karlína. Vypadá snad paradoxně, když řekneme, že vedle národních demokratů byli na změnu našeho poměru vůči Sovětskému svazu nejméně připraveni komunisté. Jejich strana v tomto ohledu — smíme-li užít bursovního výrazu — ležela obráceně. Stavěla až do poslední chvíle na teorii prosté protikladnosti kapitalistického západu a socialistického Ruska. Považovala se za koncesovanou zástupkyni komunismu v Československu a ani ve snu jí nenapadlo, že by se nakonec s ruskými bolševiky mohl lépe domluvit někdo jiný než ona. Budiž spravedlivě přiznáno, že se k tomuto stanovisku dostala nezaviněně. Byla k němu vedena dlouhou politikou komunistické internacionály, která se zdála teoreticky tak vybetonována, že jsme, upřímně řečeno, ani sami neočekávali tak náhlou změnu. Patrně jsme při vši nedůvěře a při všem odmítání přece jen ještě přeceňovali komunistickou teorii. Bylo-li možno, aby byla skutečností tak najednou a dokonale rozbita, nestála asi za mnoho. To se nás konečně tolik netýká. Hlavní věc, že obrat nastal, a to v náš prospěch. Kdo to kdy slyšel, aby komunista vyslovil naší zahraniční politice takové uznání, jako činí v poslední době Radek a jiní vedoucí komunisté? Kdo by se byl kdy nadál, že bude s bolševické strany tak vřele oceněna existence Československé republiky, až donedávna nejpohrdanějšího služebníka západoevropského imperialismu? A přece se to všechno děje, docela bez ohledu na to, že českoslovenští komunisté u toho stojí s ústy široce otevřenými.

Doznat, že byli oficiální sovětskou politikou desavuováni, by znamenalo, vyvinout mnohem větší dávku upřímnosti, než jaké jsou schopni. Je tedy třeba se uchýlit k zastírání a k polopravdám. Je třeba líčit celý dosavadní vývoj sovětské politiky jako postupující vítězení komunismu. Je třeba ří-

kat, že zmohutnění sovětského státu srazilo na kolena pyšné kapitalistické země, které najednou žebrou o přízeň Ruska, ačkoli je při nejmenším stejně pravda, že Sověty se odhodlaly k uznání kapitalistického západu a že nikterak nepohrdají jeho přízní. A dokonce už je třeba hledět pro sebe využít návštěvy sovětských letců a pokusit se, aby jí byl dán jiný smysl, než jaký ve skutečnosti měla — bez ohledu na pravdu a bez nejmenšího zřetele na takt vůči hostům, nechceme-li už mluvit o něčem pro komunisty tak zbytečném, jako je loyálnost k vlastní zemi.

Proč vlastně Rusové přiletěli? Jistě ne proto, aby se uviděli s panem senátorem Mikulíčkem, ani proto, aby zvláště pozdravili pracující proletariát Československa, jak by rád dokázal komunistický tisk. Kdyby to bylo jejich účelem, mohli by celý rok létat po celém světě a zastavovat se jednou v Berlíně, po druhé v Římě, po třetí v Budapešti a v jiných a jiných městech, protože tam všude je také pracující proletariát a lidé komunisticky smýšlející, i když se nesmějí veřejně projevit. Zkrátka: že sovětské letci letěli právě do Francie a že se pak zastavili právě v Praze, bylo výsledkem oné „buržoasní“ politiky, kterou Francie a Československo od nedávna vůči Sovětskému svazu vedou. Že se při uvítání v Praze mohl vyskytnout nějaký domorodý komunist, je se stanoviska této politiky čirá náhoda. Tento úkaz je s návštěvou Rusů právě tak málo v příčinné spojitosti jako déšť, který se spustil v den jejich příletu. Tím ovšem není řečeno, že tam, kde takové spojitosti není, by nebylo možno ji aspoň předstírat. Jestliže události kvapí bez vašeho přičinění kolem vás, činíce vás čímsi podobným pátému kolu u vozu, můžete — jestliže chcete vzbudit zdání, že při nich nejste docela zbyteční — učinit jen jedno: tvářit se, jako byste je byli přivolali právě vy, anebo jako by se dály právě k vůli vám. Neučíníte tím ovšem o mnoho více než z nouze ctnost, ale snad se vám podaří u několika nezasvěcených aspoň zachovat fasádu významnosti.

Tento způsob jednání zvolili také pražští komunisté u příležitosti sovětské návštěvy. Objektivní pozorovatel o nich asi neřekne nic jiného, než že si opět — jako už mnohokrát dříve — počínali jako maroděři „buržoasní“ politiky, ale v jejich subjektivním pojetí to možná vypadá jako důležitý a závažný čin revolučního komunismu. Trpí-li některý politický směr tak katastrofální neúrodou úspěchů, jako náš komunismus, nedivme se, že horlivě jezdí kolem úrodnějších polí aspoň s prázdnými žebříňáky, aby vzbudil zdání, že jede sklízet bohatou žeň. Při začínajících stycích se sovětským státem jsou naši komunističtí funkcionáři zbytečnými osobami. Není jim k ničemu třeba. Nemohou v ničem prospět. Snad se jim sem tam v nestřeženém okamžiku podaří vyskočit do popředí a vykřiknout nějaké heslo, nebo při nějaké recepci vypít sklenici piva, anebo se dokonce svézt v státním automobilu, ale to docela nic nezmění na jejich generální zbytečnosti. Ten ideologický můstek, který se pokusili podstrčit pod nohu sovětským hostům, vystupujícím z letadel, je dnes už tak slabý, že by neudržel ani mouchu. Cesta československého komunismu do Moskvy není cestou československého státu.

Vyzkoušejme nyní můstek slovanský, jež se u příležitosti sovětské návštěvy pokusil vybudovati tisk národněsociální. Dne 17. srpna jsme četli v časopise „A-Zet“ tato slova: „Stará panslavistická myšlenka má dnes za nových poměrů docela jinou formu a také bude mít jiný — nejen teoretický a citový obsah.“ Slova sice poněkud záhadná, nicméně však příznačná. Je snad ještě i nebožtíkovi panslavismu souzeno, aby byl citován z hrobu a chodil strašit redaktory z A-zetu. Jestliže se komunisté pokoušejí zapomenout, že Rusové nemají na starosti jenom stranu, nýbrž celý veliký ruský stát s jeho složitými zájmy a potřebami, a že tedy podle toho musejí zařizovat svou politiku, zdá se, že národněsociální tisk učinil pokus opačný: zapomenout, že v Rusku konec konců vládne komunismus, a vyvolat dojem, že za tímto pomíjejícím povrchem se pořád ještě skrývá jakási slovanská podstata. Stanovisko, jaké tento tisk zaujal, je asi takové: „Ať si bolševici o sobě říkají co říkají, nakonec jsou to přece jen bratři Slované.“ Opravdu zvláštní jsou osudy bolševismu v Československu.

Je velmi zajímavé porovnat si tuto národněsociální teorii slovanství s teorií národnědemokratickou. V „Národních listech“ udělali nad slovanstvím bolševiků jednou provždy kříž. Tento magický úkon si ovšem značně usnadnili tím, že si definovali bolševiky jakožto židy. Ale snad přece jen nejsou tak pošetilí, aby věřili, že se slovanské tváře všech přechytných komunistických Rusů najednou proměnily v semitské. Z toho plyne důsledek, pro starý panslavismus nade všecko pochybnost nepřijemný. Jestliže se totiž slovanská podstata člověka ničí přijetím komunistického přesvědčení, pak je konec s fantasií o síle pokrevního příbuzenství Slovanů a je jednou provždy dokázáno, že to byla bezedná naivnost, chtít budovat na této fikci politiku. Jestliže „Národní listy“ došli k přesvědčení, že bolševici nejsou Slované, pak to docela prostě znamená, že slovanství je věc politického přesvědčení a nikoli krve. Jestliže však národněsociální tisk hájí názor opačný, že totiž dnešní Rusové přes všechn svůj bolševismus zůstali Slované, pak to zase znamená, že slovanství nemá co dělat s politickým přesvědčením, a že je věcí krve. Ale je-li tomu tak, pak raďte dovolit otázku, co s tím pokrevním slovanstvím chcete v politice? (Jestliže jste ovšem nepropadli německé rasové pověře?) Historicky i antropologicky je, doufáme, dokázáno, že pojem slovanství nemá v politice smyslu, a pak je zbytečné něco povídat o jeho nových formách a teoretických a nevím jakých obsazích. Anebo v toho starého fetiše ještě věříte, ale pak jste jaksí v rozporu s makavými politickými skutečnostmi. Jediný rozumný smysl slovanství by byl, udržovat přátelství se slovanskými státy. Ale taková přátelství — a dokonce ještě lepší — máme a musíme mít také se státy neslovanskými. Protože z toho nemůže rozumně nic lepšího vzejít, než jistá forma politické součinnosti, jaká je možná s jakýmkoli jiným státem, který k ní bude ochoten, bude pro nás pro všechny lépe, necháme-li vyčichlé heslo slovanství v klidu spát. Ne, nepůjdeme do Moskvy ani cestou, která by byla vydlážděna slovanskými ilusemi.

Jde vůbec o to, abychom chodili do Moskvy, jestliže nechceme hledat ani komunism ani panslavism? Jaký je vlastně smysl pokusů o politickou součinnost se Sovětským svazem? Jde nám oběma v první řadě o bezpečnost. To znamená mír. Ani Sovětský svaz ani my nemůžeme válkou nic získat, ale můžeme mnoho ztratit. Oba chceme zachovat své území a jít pokojně za svou prací. Mezinárodní situace je dnes taková, že tohoto cíle můžeme dosáhnout jen těsnou součinností se všemi zeměmi, které chtějí totéž. A tyto země si k dosažení svého přání vytvořily organizaci, jež se jmenuje Společnost národů. Jde tedy o to, aby jim Rusko pomohlo podepřít právě tuto mezinárodní organizaci. Pro nás pak není otázka, kterou cestou se dostaneme do Moskvy, kde není náš cíl, nýbrž, jak dojdeme společně s Ruskem do Ženevy. To je pravá Mekka poutníků našeho druhu. Světový mír závisí na tom, kolik se nás tam v dobré vůli sejde.

Zdeněk Smetáček.

poznámky

Zklamal nás rozum?

Karel Čapek konstatuje v článku tohoto názvu v „Přítomnosti“ čísle 23. zcela správně, že rozum zklamal jen toho, kdo od něho chtěl něco jiného než může dát, jen toho, kdo chápal chybně jeho povahu. Ale ten, kdo se dopouštěl tohoto omylu, bylo celé vzdělané lidstvo osvěceného století a nyní, když omyl byl objeven, nemůže člověk přestat klást ty otázky, na něž až dosud očekával odpověď od rozumu, a cítit ty potřeby, jež doufal ukojiti intelektuálně, a není tudíž divu, že rozmáhá se znovu mysticismus a volá se „credo, quia absurdum“. Je v tom jistě nedorozumění. Rozum pojímal se příliš úzce, v rámci formální logiky a kauzality, věda hodnotila se podle toho, mnoho-li je v ní matematiky. Ale věk rozumu to právě tak zavedl. Všechno poznání musí se ospravedlnit před kritikou našeho diskursivního myšlení a všechna realita musí se vejít do jeho kategorií. Nejlepší znalci tohoto myšlení, klasikové moderní filosofie, byli si vědomi, že tím se vlastně celá situace obrací a objektivní poznání stává se svrchovaně subjektivním a skutečnost lidskou fikcí, jejíž platnost se tak převádí na použitelnost a je jí dočasně podmíněna. Ale kdo pak dbal na klasiky a jejich podmínky v době úspěchů oněch Liwiestických pomůcek vědeckého poznání, úspěchů, které se zdály neomezené? Vznikla, jak známo i vědecká filosofie (positivismus), která se domnívala, že bude moci odpovědět uspokojivě na všechny otázky, i na ty, na něž dosud odpovídaly nerozumně jen metafysika a mystika, filosofie (nekrizická) a náboženství. Rozdíl mezi tím, co víme a co nevíme, ještě nevíme, zdál se jen kvantitativní, a konstruovala se nepřetržitá, vzestupná linie myšlenkového vývoje od primitivních forem poznání všelijakých věr a pověr, až k moderní přírodovědě. Teprve ve XX. století se ukázalo, že zde je rozdíl kvantitativní, že jistě věci rozumem nikdy nepoznáme (ignoramus, ignorabimus), že i v ryze přírodním poznání nekonečně malého a nekonečně velkého rozumové kategorie a zákony selhávají (vesmír a atom) a že rozum vůbec není orgánem teoretického poznání, nýbrž jakousi lampičkou na naší pozemské pouti, základním nástrojem lidské práce a prostředkem úspěšného života. Bez rozumu a proti rozumu nemůžeme prostě obstát, jako by vlastovky, mravenci nebo chtěly nepřežily ani svou sezonu, kdyby pozbyly, nebo snad chtěly vzdorovat, svému instinktu. Ale člověk již je tak utvářen, nebo, chcete-li, dopracován to tak daleko, že se nespokojuje s pouhým úspěšným životem na zemi a s dobýváním světa, chce také vědět, proč se sem dostal, k čemu se zde namáhá nebo baví a kam odtud odchází. Je marno říkat mu, že to se nedoví a varovat jej, aby se nenechal klamat nějakými šarlatány. Věc je opravdu nesmírně zajímavá a také svrchovaně praktické důležitosti. Proto, jak jsem se zmínil, i rozum (intellectus), věda, matematická přírodověda pokoušely se dáti mu na tyhle otázky odpovědi, aspoň negativní, že život, i duševní, je plodem náhody

a bez jiného významu, než kterýkoli chemický proces, že není jiných pravidel chování než prospěšných životu, pod hlediskem jeho udržení a zpříjemnění pro největší počet, a že pokračování individuálního života, po ztrátě jeho fyzických podmínek, vůbec není. Ale ukázalo se, že není žádného důvodu považovat tyto odpovědi za spolehlivější než kterékoli jiné. A proto se mluví o zklamání s rozumu a bankrotu vědy a proto vzniklo místo pro všeho druhu proroky a třeba i nebezpečné bláznů, proti nimž je třeba se bránit a jež nejlépe možno potírat právě u zřídla — obranou rozumu. Karel Čapek koná jistě užitečnou práci, když ukazuje, že ten starý rozum je stále k něčemu dobrý, zejména právě tam, kde je doma, kde nám radí, co máme dělat a čemu se máme vyhýbat prostě jen, abychom se nespálili, nenarazili nebo nezabloudivi. Ale nesmíme si úkol příliš zjednodušovat, představovat příliš lehký. Rozum se skutečně kompromitoval, kompromitoval se sám, poněvadž sám chtěl dokázat více než dovede, sám opouštěl své kopyto. A dále. Každý podstatný pokrok lidský, každý vzrůst lidského života, každé překonání člověka, jaký jest, událo se proti rozumu a proti přírodě, proti tomu, co bylo dobře etablováno a zdálo se trpné, v uzavřeném kruhu se pohybující mase, i realistickým myslitelům správné a věčné. Byly to vždy duchovní, exaltované resoluce, k nimž dali iniciativu duchovní, exaltovaní tvůrcové a vůdcové, jež rozbíjely tento kruh. Dnes cítíme se zase v takové kulturní situaci. Ano, je to úpadek, čehosi — a současně jistě počátek něčeho jiného. Doba, kdy se daří samozvaným vůdcům a prorokům, ať se nazývají Lenin, Mussolini nebo Hitler a teprve budoucnost — snad dosti vzdálená — ukáže, co na těchto naukách a hnutí bylo efemerního a co je trvalým znakem života příštích generací. Na každý způsob je jisto, že tak jasný a lehký, bezpečný jako byl nebo zdál se býti ve věku rozumu život již nebude. Nemáme-li však propadnout chaosu a barbarství a začínat docela od počátku, bude ovšem třeba, aby rozum (v širším a hlubším smyslu duchovní inspirace, kulturní řádu, mravního vědomí a kázně) neztratil úplně svou vládu nad lidstvem, naopak dostal se znovu k dominantnímu postavení, které mu patří.

Rudolf Procházka.

Strach z talentu

Nemůžeme o sobě tvrdit, že bychom byli s dnešním svým uměním národem vyslovených geniů: naše hudba po velikých jménech zase jednou stagnuje, drama je v nebyvalém úpadku, ve výtvarnictví je chaos, literatura se točí stále kolem několika málo jmen, a film, pardon, o našem filmu bývá zakázáno mluvit mezi dobře vychovanými lidmi. Jsme asi národem footballistů, říkali jsme si po italské footballové sensaci letošního jara, v umění se nehodíme k exportu. A tu se pojednou přihodí, náhodou zase v Itálii, druhá sensace: jsme objeveni jako národ, jenž dal vznik velkému filmovému dílu a pojednou jsme posuzováni jako lidé nesmírné filmové inteligence a hluboké fotogenické kultury. Zásahu o to má enfant terrible našeho filmu, režisér Gustav Machatý, který svou „Extasi“, starší než dva roky, dosáhl pojednou uměleckého úspěchu prvního rázu a stanul vedle soutěže francouzské, italské, americké, skoro na prvním místě.

Úspěch u snobského publika, navštěvujícího benátský festival by nás celkem mnoho nezajímal, ale nad tím, co píše italská kritika, nám jistě nijak přátelsky nakloněná, nutno se přec jenom zamyslit.

Vezmete-li do rukou italské noviny posledních dnů, nebudete ani svým očím věřit. „Stampa“ pokládá tento film za jeden z nejdůležitějších, nazývá jej dílem opravdové krásy a vzácné síly. Dejte toto téma řemeslníkovi a vznikne film banální: dejte je Machatému, a vznikne z něho to, co se může plným právem nazvat uměleckým dílem. Obecenstvo propuklo ke konci v nadšenou ovaci. „Gazetta del Popolo“ lituje, že nemůže věnovati filmu tolik místa, kolik by film zasluhoval: prohlašuje jej za valedílo československého filmového umění, chválí odvalu a dramatictost filmu a vynikající talent režisérův. „Corriere de la serra“ píše, že obecenstvo ocenilo hlubokou lidskou cenu filmu potleskem na otevřeně scéně, jaký nikdy nebylo slyšeti na festivalu benátské Biennale. Stejně „Popolo d'Italia“ a „Resto del Carlino“ řadí film mezi nejlepší věci na festivalu předvedené. Chválí jej „Regime fascista“ i „Giornale d'Italia“, jenž mluví o avantgardním uměleckém díle, v němž není jedině únavné scény ani nejasné interpretace. „Tribuna“ praví, že Machatý svými prostředky, zra-

lostí, technickou obratností a inspirací nemá co závidět největšímu jménu. „Giornale d'Italia“ stavi Extasi na stejnou úroveň jako jeden z nejlepších amerických filmů roku, Wellsův „Neviditelný muž“ a chválí naprostou originalnost interpretace a režie. „Gazetta di Venezia“ přinesla dlouhý článek o mimořádném úspěchu tohoto filmu a tvrdí, že obecnost neprijalo žádný druhý film s tak vřelým a jednohlasým souhlasem. Fotografie je měkká, téměř plastická svou světelností. Některé exteriéry patří mezi nejkrásnější, co kdy film stvořil; list upozorňuje, že Gustav Machatý vytvořil toto podivuhodné mistrovské dílo po podivuhodném Erotikonu. „Messagero“ hodnotí dramatické a estetické kvality tohoto filmu, prohlašuje jej za velice lidský a plný suggestivní síly: dává výraz prvotním citům člověka a přírody, aniž se kdy dotkl banálnosti a konvenčnosti. „Tevere“ navrhuje Národnímu italskému ústředí pro filmová studia, aby v září zahájil svůj pořad filmem Extase. „Corriere Padano“ zdůrazňuje velký a zasloužený úspěch díla a „Lavoro fascista“ jej staví mezi nejkrásnější z dosud předvedených a nazývá jej velkým a krásným dílem. „Gazetta del Popolo“ se k filmu vrací rozsáhlým článkem ještě po druhé, stejně jako „Messagero“, jenž praví, že jeden z outsiderů výstavy, Československo, získalo si filmem Extase prvořadě místo, což nebylo očekáváno. Dalo by se očekávat vítězství Ameriky, až bude rozhodováno, který z předvedených filmů byl nejlepší, vítězství Ameriky však je ohrožováno dílem Československým. Filmový referent „Popolo di Roma“ pokládá tento Československý film za veledílo, píše o něm v superlativech, zdůrazňuje jeho jednomyslný a nadšený úspěch. Tento film zůstane skoro jistě nejkrásnějším filmem Biennale a představuje to, co dosud nejčarovějšího vytvořilo kinematografické umění. Není jediných italských novin z doby mezi 8. a 11. srpnem, jež by nepsaly o „Extasi“ podobným tónem.

Není zapotřebí, abychom z celého případu dělali hned světobornou událost, připusíme všechny shody okolností, jež tomuto úspěchu napomáhaly, přece je jen nutno se podívat na to, jak se tomuto „filmovému geniovi“ daří u nás: po dva roky po dokončení tohoto úspěšného filmu se nedostal k další práci. Zatím, co máme leckteré tak zvané „filmové režiséry“ s 200.000 Kč ročních příjmů, v jejichž dílech se brouzdá český film z bláta do louže a z deště pod okap, musil se Gustav Machatý, když byl pozván na holandskou premiéru svého filmu, holandské firmě přiznati, že se nemůže dostavit, protože má smoking v zastavárně a nemůže jej vyplatit. Čeští filmoví výrobci se smluvili vyhladověti jediného filmového umělce mezi sebou: ne snad pro některá jeho vybočení z rámce občanských ctností, neboť filmové kariéry se přece jak známo vždycky dělájí skoro bez občanských ctností, nýbrž pro tu jiskru geniality, kterou v sobě nosí, je Machatý nenáviděn. Jsme národ, který musí svým nejlepším lidem všechno, jenom ne kus geniality.

Když Machatý asi před rokem napsal v tomto listu upřímný článek o tom, jak poměry v čsl. filmu vypadají, byl teprve jeho osud zpečetěn: onen němý komplot kapitalistů, který si osobuje rozhodování o životě a smrti, odsoudil Machatého k emigraci. Emigrant Machatý musil si ve Vídni adaptovati starý ateliér, zařízený pouze pro natáčení němých filmů, aby se vůbec dostal k práci. Všichni, kdož se kdy dostali v našem veřejném životě nad okolní úroveň, utkali se v zápase s tímto strašlivým komplotem: s nenávisť průměrných a podprůměrných. V úřadech, v novinách, na místech ředitelů a dramaturgů, ve funkcích režisérů atd., všude je najdete, všude sedí s nejistotou, se strachem, že zítra se objeví někdo, kdo při sobě nosí něco z toho nevypočitatelného, nenabytelného, nenáviděného, co se zve talentem. Chvějí se o to, že jejich autorita se pojednou ukáže dutá, bojí se demaskování, bojí se vyřazení od těch, kteří by je mohli prohlédnouti. Všude sedí tito pracovníci, kteří dělali své kariéry vysedáním na ošoupané židli, kteří zvláštní vytrvalosti svých sedacích svalů vděčí za svá místa, a kteří jsou plni strašné nenávisťi proti všem těm bez vlastní zásluhy šťastnějším, hravějším, předurčenějším k úspěchu, pro tohle paradoxní a nebezpečné něco, pro tento talent. Machatý neměl nikdy dostatečného nadání s těmito autoritami u nás zacházeti: dovedl jen dělati velmi dobré filmy. To však u nás nestačí. Míti strach z talentu: je to bezpečná cesta k tomu, být průměrným národem. —th.

Průmysl a politika

Při vyšetřování hakenkreuzlerského puče ve Vídni se ukázalo, jakou roli hrála Alpinka; podporovala hakenkreuzlery, dávala jim zbraně; její vedoucí funkcionář měl býti ministrem obchodu ve vládě Rintelenovců. Také jiný rakouský průmysl se silně — zejména hmotnou podporou — angažoval pro hakenkreuzlery. Není to jen Rakousko, kde těžký průmysl staví se vsí vahou za režimy a proudy protidemokratické. Hitlerův vzestup musí býti vždy ličen v souvislosti s podporou těžkého průmyslu v pozadí. — Je pochopitelné, že průmysl není nadšen demokracií; rozšiřování demokracie hlavně na pole sociální a hospodářské nemůže býti podnikateli starého ražení vítáno. Průmysl si uvědomoval, že v demokracii nemůže býti beatus possidens. Odtud protidemokratická averse průmyslu. V cizině i u nás. V cizině se projevuje hmotnou podporou extrémních pravicových proudů, které chtějí oslabiti dělnické hnutí. Obraz se pak jeví takto: Thyssen v pozadí a Hitler v popředí. — I u nás není náhodou, že s protidemokratickou averzí, s demokratickým defaitismem vyrazila první národní demokracie, která tak věrně (nelze říci: dobře) hájí zájmy průmyslu. Není náhodou, že u nás protidemokratický fašismus podporovala strana, která je exponentkou zájmů průmyslu. I hakenkreuzlerské hnutí u nás bylo ve větším rozsahu možné jen pro velké peněžní podpory, které dovedl pro ně uvolňovati severočeský německý průmysl. Potíráme-li u nás hakenkreuzlerství a fašismus, měli bychom si uvědomiti, kdo tato hnutí stavěl u nás finančně na nohy. V této situaci působí pak komicky, když si národní demokracie, která u nás systematicky podkopávala důvěru v demokracii za vedení bývalého sekretáře průmyslníků, hraje — na obháje demokracie. V. G.

Pražské jaro a české léto

„Pražské jaro“ bylo pokusem svěsti proud cizinců k nám, do Prahy, do republiky. Toto „Pražské jaro“ selhalo. Na cizině — chceme-li je k nám dostat — musíme jít zcela jinak, než „Pražským jarem“. Cizinecký ruch má velký význam pro národní hospodářství; jde tu o peníze a tu nutno si počínati velmi střídlivě, nediletantsky. Cizinecký ruch spadá z velké části do ministerstva obchodu, živností a průmyslu, do resortu, který byl z velké části v rukou národních demokratů; nutno o nich říci, že na tomto poli nevykonali mnoho práce. — Je nutno se starat, jak bychom dostali cizince k nám. Ale je tu ještě jiná otázka: čeští lidé v českém létě na českém venkově. To je kapitola málo lákavá. Dáme-li se do hovoru s lidmi, kteří o dovolené byli v cizině, zjišťujeme, že nejdříve (a při tom ne pohodlně) žijí ti, kteří svoji dovolenou tráví na českém venkově. Lidé vzpomínají, jak v cizině to bylo hezké a — laciné. O českém venkově to říci nemůžeme. Můžeme říci, že je hezký. Nemůžeme o něm říci, že je laciný. Zemědělec nařiká, že prodává lacino. Venkovské české restaurace však se drží cen, které jsou napsány na jídelních listcích předních pražských restaurací. Komfort letního pobytu na českém venkově je minimální. Bude-li český venkov pokračovati v této své politice, vypudí české lidi do Varny a Jugoslavie, do Francie a Rakouska. Český venkov má špatný úsudek o lidech z měst; domnívá se, že jsou to lidé, kterým na nějaké té koruně nezáleží. Domnívá se, že jsou to lidé zamilovaní do českého venkova tak, že nebudou žádati pohodlí, které je jinde samozřejmé. — I to má svoji stránku hospodářskou. Je dobře propagovati heslo, aby lidé nejezdili do ciziny, pokud nepoznali krásy Československé domoviny. Krásy Československé domoviny jsou velké, početné a podceňované. Ale člověk není živ jenom z pohledu na přírodní krásy. Chce také jíst a pít a chce také spát. Na českém venkově se jí a pije draho a spí se špatně. Lidé si už vypočítali, že to nepříjde o mnoho dražší, když se něco přidá na drahu a jede se do ciziny, která dovede svoji propagandu založiti jinak, než my „Pražským létem“. Český venkov od lidí, kteří tu tráví svou dovolenou, chce mnoho a dává málo. Český venkov je o prázdninách špatným obchodníkem. Neinvestuje. Nezařizuje se podle potřeby doby. Výsledek? Čeští lidé jedou raději do ciziny. V. G.

Kdo zavínil smrt Adolfa Marka?

Tragický případ na Barrandově byl dostatečně vylíčen denním tiskem a je ještě v dobré paměti. Je to pravda, z největší části nešťastná náhoda; ale přece se nelze zbavit dojmu, že při větší pozornosti a opatrnosti a hlavně při větším ohledu k lidem, nemusilo k němu dojít.

Zopakujme si stručně scénu: v zahradní restauraci sedí hosté a klidně se baví, když se najednou objeví parní válec, zdánlivě bez řidiče, přerazí zábradlí, poráží stolky a sloupy. Ovšem, válec ve skutečnosti bez řidiče nebyl, šofér na něm byl, ale v takové pozici, aby nebyl viděn. To znamená, že také sám neviděl, co se před ním děje. Jednomu z herců nepodařilo se utéci: Adolf Marek zaplatil tuto smíchu věnovanou scénou životem.

Chyby se dopustil především pomocný režisér, který posadil k přednímu stolku starší lidi. Vedle 48letého Marka, krátkozrakého člověka, jenž se nedovedl rychle pohybovat, seděli u předních stolků, na něž nejdříve musil válec narazit, ještě dva starší lidé, kteří rovněž jen tak ze před válcem uskočili. Marek byl při předcházející scéně upozorněn, že se dívá do aparátu. Svědci tvrdí, že toto napomenutí bylo dosti ostré. Vyplyvalo by z toho, že tragédie byla zaviněna také tím, že ředitel Marek chtěl se vyvarovat každé další chyby a že chtěl zahrát svou úlohu dokonale. Je možné, že právě tato snaha soustředit se víc na svůj výkon než na hrozící nebezpečí, byla jednou z příčin neštěstí. Na osudném filmovém dokumentu, jímž byla tato scéna zachycena, je vidět, jak Marek pomalu vstává; to by tuto domněnku jen podporovalo.

Další chyba byla v tom, že všichni herci měli utíkat jedním směrem. Uvažme, že není hračkou pro staršího člověka vyhnout se ve zmatku několika lidem, uhnout se padajícím sloupkům a uskočit na předepsané místo před válcem, jedoucím rychlostí 8 kilometrů za hodinu. Mohlo to být náhodné klopýtnutí nebo strčení, mohla to však být prostě neschopnost za takové situace před drtícím válcem odběhnout. Bylo by jistě správné, aby se aspoň pro krajní stolky vybrali jen lidé mladí a pružní, kteří se dovedou rychle vyhnout. Nelze zbavit režii výtky, že pro zvýšení komičnosti vybrala usedlé tváře a nepřemýšlela o možných následcích.

Tento případ má však ještě jinou stránku. Ukazuje, jak hanebně je v ateliéru na Barrandově pamatováno na bezpečnost herců. Kdežto majetek je střežen přísnými zákazy o kouření — v ateliéru je stále hasičská hlídka — není vůbec postaráno o bezpečnost života těch chudáků, kteří pro pár korun musí riskovat zdraví a život. Společnost A. B. bude ovšem krčit rameny a říkat: Kdo může za nešťastnou náhodu, ale neměla by se nechat jen tak beze všeho z případu vyklouznout. Vždyť přece A. B. dovede filmujícím společenstvem uložit tolik věcí! Proč jim také neuloží povinnost dbát určitých opatření, která by zaručovala bezpečnost životů? Jak je na Barrandově postaráno o lékařskou pomoc? Není tam ani lékař, ani aspoň nějaká školená zdravotní síla? První pomoc obstarává vrátný, k němuž musí každý zraněný přijít, což někdy je ovšem trochu nepohodlné.

Společnost A. B., která má hlavní zájem na zdaru českého filmu, dovede vždy operovat poukazem na množství lidí, kteří nacházejí v českém filmu obživu. Slušelo by jí tedy, kdyby se také postarala o to, aby při něm nepřicházeli o život.

K. N.

Daň z racionalisace

Mezi návrhy, jak čelit důsledkům racionalisace setkáváme se také s návrhem jejího zdanění. Pokud se o takovém návrhu mluví jen v povšechných rysech, vypadá přijatelně: racionalisace zbavuje lidi chleba a práce; stroj stále více nahrazuje dělníka; nuže zavedeme dávkou z racionalisace, a zabráníme tak překotnému zavádění strojů a získáme ještě nějaké peníze, kterých můžeme použít k pomoci těm, kteří byli racionalisací postiženi. — Návrh je na první pohled hezký, ale ten, který by ho měl rozvést do jednotlivých odstavců a paragrafů, by měl velké obtíže. Jak zdanit racionalisaci? Podle čeho vyměřit daň z nových strojů, které šetří na lidské práci a námaze? Podle počtu dělníků a sil, které stroj vyřadí z práce? Nezapomínejme, že racionalisace není jen zavádění nových, stále výkonnějších strojů, je i pracovním systémem v kancelářích, v dílnách, obchodech. Je uspořádáním pracovního procesu. Racionalisace není připoutána jen ke strojům. Podle čeho zdanit racionalisaci provozu v pisárnách, kancelářích, která není jen použitím nových strojů? Podle jakého měřítka bylo by možno a nutno posuzovat škodlivost a zdanitelnost racionalisace? Jak objektivně posoudit vliv racionalisace na hospodářský a sociální život, který je zmítán hospodářskou krizí, jejíž příčiny jsou hlouběji, než v racionalisaci, t. j. v struktuře společnosti? Je pravda, že racionalisace bere lidem práci. Ale jsou technické, kteří ukazují, kolik lidí najde práci právě při výrobě těchto nových, dokonalých strojů. Problém racionalisace

není tak jednoduchý, abychom mohli říci: zatížíme ten a ten stroj racionalisační dávkou. Tím bychom snad na několik let zdrželi technický pokrok, ale to je síla, s níž nelze bojovat s nadějí na trvalý úspěch. Stínu racionalisace nelze čelit racionalisační dávkou. Kořeny bolesti jsou hlouběji, jsou v hospodářské struktuře společnosti, která působí, že racionalisace neprospívá ani konsumentovi, ani zaměstnanci. Technika pracuje, jak dovede. Ale její práce jde do prázdna. Racionalisační dávka by byla flikařením, které by se minulo cíle.

V. G.

Politika u džbánku

Chce-li někdo stručně odsoudit něčí prosté politické názory, klasifikuje je povýšeně jako politiku u džbánku. Ale pozorujeme-li bedlivě veřejný život ve všech jeho složkách, neubráníme se dojmu, že i s takovou politikou se musí počítati. Nebudeme nadsazovat, řekneme-li, že je mnohdy právě tak důležitá jako politika u zeleného stolu. A zvláště demokratickému režimu nemá být lihostejno, jaké názory má ten, kdo je jeho pilířem — lid. Všechny rozhovory v hostincích, v tramvajích, ve vlacích či v úřadech (třebaže do státního úřadu politika nepatří, nelze se jí často v dnešní rušné době ubránit), mají velkou váhu jako celek, i když v jednotlivostech se zdají a snad jsou často velmi naivní. Ale i tehdy je dobře se nad nimi zamyslet, neboť jsou měřítkem politického vzdělání občanů. A demokracie si jistě přeje, aby toto vzdělání bylo co nejvyšší. Slova „uvědomělý čtenář“ jsou snad pokládána za jednu z mnoha žurnalistických frází. A přece si nepřejeme, než aby všichni ti, kdož čtou noviny, byli uvědomělí, aby uměli politicky myslet, aby, jsou-li organizováni, věděli, proč jsou v té své straně a nikoli v jiné a pod. Pozorujete-li veřejný život mikroskopicky, nebudete příliš spokojeni. Při onom opovrhovaném politisování u džbánku zaslechnete často výroky, nad nimiž vám rozum zůstane stát. Cítíte však, že nelze se zde odvracet s ohrnutým nosem. Nezapomínáte, že před dvaceti lety počal s takovým politisováním jeden prostý voják, který je dnes vládcem Německa. A jistě je mnoho těch, kteří jeho řečem naslouchali s přezíravým úsměvem a dnes jsou nuceni žít z jeho milosti.

Každá politická strana má svůj program, avšak kolik jejích organizovaných členů by vám jej mohlo soustavně a přesně přednést? Nemají-li ve straně žádné funkce, spokojí se úlohou obyčejného statisty při různých průvodech nebo schůzích. Není řídkým zjevem občan, který, ač organizován (a to ne z prospěchu) v některé pravicové straně, projevuje v rozpravě názory ryze komunistické. Nebo se setkáte s mláďencem, který je upřímným členem socialistické strany a ten začne nevědomě chválit diktatury. Nejsmutnějším zjevem v podobných případech je skupina občanů, které už jen jaksi automaticky nazýváme inteligenci. Vlasy vstávají hrůzou, slyšíte-li názory, jaké má úředník-maturant či akademicky vzdělaný občan.

Naučit myslet politicky a logicky je starý, ne však dosud vždy samozřejmý úkol pro naši žurnalistiku. To se ovšem nestane ani štváčeky články ani přemoudřelými traktáty. Jen starý absolutistický monarcha mohl říci, že potřebuje občany hodné, nikoli moudré. Jen diktatury mají snahu odnaučit myslet. Politika u džbánku je životní jev naprosto všední, mnohdy až příliš všední. Ale i ten musí být brán v úvahu v životě státu. Z něho může stát čerpat sílu, ale v něm může vyklíčit i nebezpečí.

Ota Jahoda.

Zanášení

Na venkově vědí, jaké trápení má hospodyně, když slepice místo v kurníku snáší vajíčka kdesi za humny, v žitě. Na tyto trampoty venkovské hospodyně se slepicemi, které zanášejí, jsme si vzpomněli, když jsme četli článek posl. Jiřího Stříbrného, v němž m. j. vzpomíná:

„když byli političtí ministři voláni, aby pojednali o mém eventuálním zatčení, byl to přítel z agrární strany, který m n e to půl hodiny před tím vzkázal...“

Tam, kde šlo o Jiřího Stříbrného, porušily často pravicové strany zásadu koalici loyality. A nejen to: mnohý národní demokrat, když nebyl spokojen s něčím ve své straně, našel si cestu do tisku posl. Stříbrného, v němž zase jindy vyšlo leccos, co odpovídalo přáním leckterých lidí agrární strany. Leccos, co nebylo možno říci přímo a ve vlastním listě, se objevilo v tisku posl. Stříbrného. Jsme tu svědky podivného altruismu; jeho typem může být onen „agrární přítel“, který má velké obavy, aby se posl. Stříbrnému nic nestalo a půl hodiny před tím ho varuje. Na venkově by tomuto jednání řekli zanášeni a řekli by, že to není jednání hezké. Ale t. zv. vysoká politika se domnívá, že se takovými prostými zásadami nemusí řídit.

V. G.

Filiálky

Živnostenská strana žádá, aby velkým podnikům bylo zakázáno zřizovat síť filiálních prodejen; živnostenská strana myslí tu hlavně na Baťu, na jehož potírání založila kus své agitace, zatím co živnostníci kupují boty u Bati; ale počet podniků, které zřizují síť filiálních prodejen, stále roste. Meziobchod vyřazují nejen konsumenty, kteří si tvoří konsumní družstva, ale i velké podniky výrobní. Je to kus vývoje moderní výrobní organizace, která si uvědomuje, že cestu ke konsumentovi možno zkrátit vyřazením (samostatného) meziobchodu. Živnostenská strana neustále se dovolává zásady soukromého podnikání a jeho svobody. Chce-li však, aby se některým podnikům zakázalo zřizovat prodejny, není to také zasahování do svobody podnikání. Nebo si přeje, aby se té svobody užívalo jen podle chuti živnostenské strany? Jednou jí smí být používáno; jindy má být omezována vždy podle toho, jak by si přála živnostenská strana. Měla by se již jednou jasně vyjádřit, pro co vlastně je, zda pro svobodu soukromého podnikání, nebo pro reglementované hospodářství. Na dvou židlich sedět dlouho už nemůže. V. G.

politika

Zdeněk Peška:

Registrování politických stran

Politickým stranám připadl v našem veřejném životě veliký úkol. Dokonce i zákony, upravující tento život, na mnohých místech se zmiňují o politických stranách, ne sice přímo, ale většinou pod titulem stran volebních, což prakticky jest s k o r o jedno a totéž — ne však tak zcela.

Ačkoliv stranám politickým byla dána veliká úloha, nebyly obecně uznány za právní osoby, to jest za subjekty práv a právních povinností. Podle panující nauky jsou takovými subjekty jen pokud zákon sám jim to přiznává, nikoliv všeobecně. Nelze nepřiznati, že tato situace jest tu a tam dosti nepohodlná. Na př. volební strana jest povinna k jistým plněním (náhradě nákladů za rozmnožení kandidátek), ale sama nemůže nabývat jmění — býti subjektem vlastnického práva.

Tento rozpor vedl některé právníky — na prvním místě třeba uvést prof. Weyra — k tomu, že žádali, aby byl vydán zákon, který by upravil právní postavení politických stran. Stupeň této úpravy v obojí návrzích kolísá. Prof. Weyr s počátku zašel tak daleko, že žádal, aby celé volby byly nahrazeny registrací voličů ve veřejných seznamech členů jednotlivých stran — systém to zcela nepřijatelný, neboť by odstraňoval jednu z nejdůležitějších záruk voličovy svobody — t a j n o s t hlasování. V posledních svých návrzích žádá prof. Weyr již méně, totiž pouhou r e g i s t r a c i p o l i t i c k ý c h s t r a n. Vznik politické strany, tedy i její účast ve veřejném životě, zejména ve volebním boji, by byla vázána na zápis této strany do jakéhosi veřejného rejstříku stran, strana by musela býti uznána jako taková veřejnými úřady. Taková strana by pak byla právní osobou v plném slova smyslu.

Úprava posléze uvedená není již pouze teoretickým návrhem, ale stala se předmětem úvah i rozhodujících činitelů a patrně se pomýšlí na její uskutečnění.

Vedoucí činitelé si slibují od této úpravy, že odstraní jisté právní obtíže, poněvadž registrovaným politickým stranám by byla přiznána plná právní osobnost ve všech směrech. Dlužno však prohlásiti, že tento zisk by byl celkem nepatrný. Otázky, související s nedostatkem právní osobnosti politických stran, byly již více méně

rozřešeny judikaturou nejvyšších soudů a celkem se dnes nevyskytují ve větší míře. Snaha po tom, aby politickým stranám byla dána právní osobností nepramení především z praktické potřeby, ale spíše ze snahy překlenouti jistou logickou mezeru v našem právním řádu. Jest to spíše plod jakéhosi právního estetismu, snahy po teoretické zaoblenosti a úplnosti právního řádu, než skutečné potřeby.

Proti těmto estetickým snahám by nebylo potřebí vystupovati, kdyby ona úprava neskrývala na druhé straně velmi vážné nebezpečí pro celý náš veřejný život.

Některé politikové mají s touto úpravou ještě jiné úmysly. Podle jejich výroků lze souditi, že zákonem o registraci politických stran má Národní shromáždění býti zbaveno nestátotvorných stran. Tedy nejenom cíle právně estetické, ale i cíle mocenské.

To je však snaha velmi nebezpečná.

Nebezpečí jest především v tom, že přiznání právní osobnosti a veškerých oprávnění ve veřejném životě by spočívalo v rukou veřejných úřadů. Ale veřejné úřady nejsou něčím, co by se vznášelo v oblačných výšinách a shlíželo odtud bez jakéhokoliv osobního zájmu na politické zápas, hluboko pod nimi se odehrávající, a bylo z tohoto povýšeného a nezaujatého hlediska rozhodčím těchto zápasů. Dnes, kdy ani soudce fotbalového zápasu nebývá považován za nestranného rozhodčího, lze těžko čekatí takovou naprostou nestrannost při zápasu politickém, kdy účastníkům jde o moc, existenci, někdy i o život. Státní úřady jsou pouze nástrojem vlády a podléhají jejím rozkazům. Vláda však jest jednou ze stran politického zápasu a snaží se přirozeně o to, aby její odpůrci byli oslabeni, aby pokud možno v malém počtu vstoupili do parlamentu, k čemuž opět nejkratší cestou jest překažení kandidatury opozičních stran. Nechci tvrditi, že vždy a vůči všem opozičním stranám by bylo užíváno toho postupu. Nebezpečí tu však je, a to nebezpečí trvalé. Nebude odstraněno tím či oním prohlášením i samotného ministerského předsedy. Vláda je dočasná a zákon věčný. Kdo za to ručí, že za rok nebo třeba za deset let tu nebude méně skrupulosní a slušný ministerský předseda?

Ovšem, zdůrazňuje se neustále, že registrace má býti užito jen proti nestátotvorným stranám. Ale co to je nestátotvorná strana? Měřítka je velmi pružné a nespoledlivé. Kdyby dejme tomu bylo užito měřítka z rozsudku nejvyššího soudu v záležitosti prof. Krohy, bylo by třeba prohlásiti za nestátotvorné strany aspoň všechny strany socialistické, pokud se opovžují kritizovati dnešní společenský řád — a to všechny činí již ve svém programu. Kdyby snad se octla jednou v čele státu vláda, sledující podobné cíle, jako Dollfuss, takový zákon by ji pouze usnadnil posíci a umožnil, aby kryla svoje počínání zdáním zákonitosti. Proč mají socialisté riskovati takové nebezpečí?

Pokud pak jest vskutku třeba zakročovati proti některým nebezpečným stranám, jest tu zákon o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, který dává vládě až dosti možnosti proti takovým stranám velmi důrazně vystoupiti.

Je-li obava, že zákona bude užíváno proti již existujícím stranám opozičním, zdá se téměř jisto, že jím bude ztěžován vznik stran nových. I to je však na pováženu. Jisto je, že tvoření malých a bezmocných stran jest velmi neblahé pro politický život, pokud taková strana není zárodkem skupiny, odpovídající potřebě kolektiva,

je-li vyvolána v život pouze osobní ješitností a arivismem zakladatelů. Bráníti však jakýmkoliv zákonným předpisem tvoření nových stran bez rozlišení jest jednaní neméně neblahé. Politický život není stojatá voda jezera. Jest to stále se měnící a postupující proud. Tato dynamičnost politického života se obráží ovšem především uvnitř politických stran — skupiny vystupující s novými programovými a taktickými požadavky snaží se uchvátiti hotový aparát a organisované voličstvo strany. Avšak mohou nastati momenty — a bývají to právě okamžiky hluboké krise celého národa —, kdy napětí touto dynamikou vyvolané jest tak mohutné, že si hledá nový rámec organizační. Tu pak se tvoří nové politické strany, nikoliv pro ctižádost a záchranu politických dobrodruhů, jak jsme u nás zažili v posledních letech, ale z nejvnutřnější potřeby celého národního života.

U nás se příliš rozmohlo poukazování na prý neblahou stranickou roztržičnost předválečnou. Avšak zapomíná se, jaký regenerační vliv zejména na mládež měl vznik nových stran, nejprve mladočeské, pak strany realistické, státoprávní a sociálně demokratické. Kdyby nebylo těchto nových stran a representative národa byla ponechána pouze zkosnatělé straně staročeské, případně později příliš oportunistické straně mladočeské, patrně většina mladých politiků a žurnalistů by byla buď upadla do krajního radikalismu, nebo by se byla vůbec odvrátila od politiky a veřejného života. Tak bychom byli vstoupili do období světové války s daleko horšími vyhlídkami. Naše t. zv. „národní nesvornost“ byla z mnohých stránek pro nás štěstím, neboť uvolňovala národní síly, které by jinak byly zůstaly skryty.

Kdo však má rozhodnouti, zdali jde o založení strany oprávněné či neoprávněné, o stranu sloužící osobním cílům jednotlivců, nebo o stranu vyvolanou v život národní potřebou? Zodpovědění této otázky možno ponechat jen samému vývoji politického života — politická strana neodpovídající národní potřebě, nemůže dlouho existovati. Nemohou však o tom rozhodovati nikdy strany staré, neboť z jejich hlediska přirozeně každá strana nová jest špatná, leda snad, že by ohrožovala pouze a výlučně konkurenci, ne je samotné.

Avšak jakmile zavedeme povinné registrování politických stran, dáváme toto rozhodování do rukou starých politických stran. Registraci by prováděly veřejné úřady, podléhající vládě. Ale vláda není ničím jiným, než sborem důvěrníků většinových stran, tedy stran, které již si vybojovaly své místo ve veřejnosti a budou ho hájiti proti nově přichozím pravděpodobně všemi prostředky.

Zdá se, že u nás zákon o registrování politických stran se považuje za požadavek pokrokový. Dokonce jest často jedním dechem uváděn zároveň s požadavkem co nejradiálnějšiho uvolnění kandidátních listin, jak jsme četli v programu Demokratického středu. Ale to jest omyl. Zákon ten by přinesl ještě větší ustrnutí našeho stranického systému. Patrně jeho důsledky by byly závažnější, než celý systém vázaných kandidátek. Ve spojení pak s vázanými kandidátkami by přinesl naprostou samovládu předsednictev nynějších politických stran. Není-li nyní dostatečné svobody uvnitř stran, nebylo by jí napříště ani mimo strany. Nespokojenci pak, odštěpivší se od některé strany, nemohli by se vůbec ve veřejném životě uplatniti, ani vystou-

piti s kandidaturou do nejposlednějšího obecního nebo okresního zastupitelstva.

Ti, jimž jde o udržení demokracie, měli by právě této věci věnovati více pozornosti a rozvahy, než věnují.

literatura a umění

Otto Rádl:

O mikroliteratuře

Literární mikroskopie.

Literární věda si vzala pravidlem zabývat se jen útvary dosahujícími určité velikosti. Báseň, novela, anebo snad nejvyš ještě sbírka epigramů je nejmenším organismem, jenž ještě uvízne v řesetu literárního historika, kritika nebo estetika. Vědec, jenž si vybral za obor písemnictví, přistupuje ke svému materiálu s povýšeností: interesují ho pouze makroorganismy. Podobá se přírodovědci, pro něhož by život počínal od obratlovců a jenž by je studoval pouze směrem od nich nahoru. Všechny literární historie, které kdy byly napsány, jsou skutečně vyplněny pouze majestátními stavbami: vypravují o kvádrech klasických novel, o sloupech vytesaných mistry poesie, o hradech velikých románů a o velkých městech výstavných děl, vytvořených celými literárními školami. Dnešní literární věda se pohybuje na stejné výši, na níž byly přírodní vědy před vynálezem mikroskopu: narazí sice občas na literární bezobratlovce, prakorýše a trilobity, ale nikdy se nedostane až k oněm podivným živým zeleným hlenům, až k oněm paleozoickým literárním pralátkám.

A přece se nám tak občas otevrou náhle perspektivy do tohoto literárního pražívota: stojíme tu náhle před novým světem, před množstvím problémů, na něž není dosud odpovědí, před množstvím organismů, které nejsou dosud roztrženy v systémy, před divoce bující literární florou a faunou, jejíž jednotlivé druhy se tu fantasticky rozrůstají a prostupují, takže si mezi nimi musíte razit cestu jako pralesem ve vodní kapce, jímž cestujete pomocí mikroskopu. Podobný pocit máte, pročítáte-li deset drobných svazků, které nakladatelství Orbis věnuje kolekci humoristické mikroliteratury, sbírce tak zvaných vtipů a anekdot. Jsou roztrženy látkově na anekdoty literární a politické, pražské, hanácké a sovětské, dětské a umělecké, baťovské a masarykovské, ale toto přibližné dělení podle materiálu, jímž se zabývají, vám nepřispěje k ujasnění jejich podstaty, jejich vnitřní struktury, k jejich druhové klasifikaci. Cítíte, že těchto přibližně sedm set stránek literárního materiálu patřícího zhruba pod společnou kategorii komiky, plní literatury nesmírně vitální, pulsující životem, že je to písemnictví nade všechno aktuální, že se tady prostupuje všechno, co hýbá v nejhlubších spodinách člověkem dneška s rysy, které patřily už k člověku před tisíci, nebo šesti tisíci lety anebo snad ještě dávněji.

Ve vtipu a v anekdotě nalézáte nejmladší politické problémy současnosti, najdete tu zachycenu podstatu náročného diktátora jako strasti uskutečňovaného socialismu, najdete tu stopy všech hospodářských otázek dneška i nejvlastnější odvěkou podobu

člověka: lakotného, lstivého, šibalského a dobráckého, věčného hlupáka i odvěkého domýšlivce. Z hlubin tu vyrazejí na povrch ve věčných obměnách skryté a skrývané divoké proudy erotické. Při stlačení rozsahu na absolutní nutné minimum, není tu místa na příkrasy, všechno je rudimentární, všechno je silné, všechno působí bezprostředně, vždycky znovu přicházíte tu ve styk s lidskou prapovahou, s prapodstatou literární formy a s kořeny toho, co se zve komikou. Otázka se vynořuje za otázkou.

Zvíře, které se směje.

Člověk byl nazván zvířetem, které se směje. Tyto drobné útvary komické literatury, které sice u nás bývají nazývány souhrnným jménem „anekdot“ a které se však v podstatě dělí na několik rozdílných druhů, na několik rozdílných literárních forem, — tyto mikroliterární útvary nám ve své konciznosti umožňují nejsnazší přístup k tomuto problému smějícího se zvířete. Nevěříme některým znalcům zvířat, kteří tvrdí, že i některé druhy opic a snad také psů se dovedou smát: přátelé zvířat mívají nebezpečný zvyk antropomorfisovati své miláčky a z jejich fyziologických projevů obdobných projevům lidským usuzovati i na obdobné duševní podněty. Psi a opice se patrně smějí stejně málo, jako se nesměje kůň v cirku, jenž na zatažení uzdy se naučil vyceniti zuby a obnažiti dásně. Smích zůstane patrně vyhrazen homini sapienti. A uvědomělý posměch, jako projev lidské nadřazenosti nad náhodnost a pomíjejícínost nepřízné okolních fenomenů, patří patrně k prvním projevům vyvíjejícího se lidského ducha: vedle hrůzy z mystických božstev bylo jistě vždycky i současně rouhání, to jest výsměch. Nevíme, kreslil-li jeskynní člověk mamuty a lovce do kamene na zdi své sluje se slušnou zdvořilostí, či pochechtával-li se při tom. Jsem ochoten věřit tomu, že před těmito liniemi, které podobají se přibližně tvarům zvířat nebo lidí, posedávali diváci na bobku a že se jim smáli, jako my se smějeme karikaturám, vystaveným v rámečcích na betonových stěnách Mánesa.

Zdá se, že chybujeme, jestliže přemýšlujeme badání o prehistorii umění mužům zásadně neveselým, kteří příliš ochotně zapomínají na to, že člověk není ani tak v základě tvor třesoucí se před démony, jako tvor dělající si z nich šoufky. Proto také přijímáme, ačkoli pro ni není vědeckých důkazů, ochotně teorii, že anekdota je útvar pradávny, starší než všechny jiné druhy literární. Že veselé historie ve stručné formě chodily od úst k ústům dříve, než hrdinské písně, že se dědily od pokolení na pokolení ještě před tím, než vznikaly náboženské zpěvy a modlitby. Že se anekdota s každou novou generací obnovovala a omlazovala, přizpůsobovala měnícím se poměrům a podrobovala novým názorům. A že přece jen při všech těch metamorfosách zůstávala poslušna stejných zákonů, nikdy nenapsaných, nekodifikovaných, zákonů: že určité způsoby usuzování, spojování úsudků, nebo spojování určitých situací působí komicky, to jest, že způsobují v motorických nervech člověka předpoklady k určitému příjemnému otřásání bránice, které nazýváme smíchem.

Co je komické.

Kromě tohoto fyziologického popisu činnosti lidského organismu nazývané „smíchem“ však nenajde-

me ani v nauce o lidských nervech, ani v estetice, ani ve filosofii mnoho spolehlivé base pro zkoumání toho, co je směšné a proč je to směšné, proč reaguje nervový systém na ně právě tímto způsobem a jaký má smích smysl uprostřed lidského dění. Pokusíme se později navázati výsledky Kantovy a Schopenhauerovy, Bergsonovy a Freudovy o podstatě komičnosti na materiál, který tu leží, před námi, pokusíme se přispěti alespoň částečně odpovědmi na celé obrovské komplexy otázek, které se nám tu rozevírají.

Při tomto prohlížení sneseného materiálu bude třeba, abychom si utřídili všechny ty problémy a uvedli je ve vzájemný vztah. Vidíme tu, že směšné příběhy, směšné výrocky a směšné situace neobsahují jen prostě nějaký společný element, který bychom mohli z nich ze všech eliminovati a dospěti tak k podstatě komiky. Vidíme, že vtip je něco naprosto rozdílného od komické situace, že pramen smíchu leží někdy ve vztahu směšného faktu k naší logice a jindy v jejím vztahu k psychologii. Vidíme, že někdy je vtip apelem na inteligenci, že je věcí mozku a představuje jakési příjemné podráždění šedé kůry mozkové, jindy však, že chybí jakékoli intelektuální podněty toho, že jsme se zasmáli. Když se někdo svalil, dostal kopanec, když v kreslené filmové grotesce ryby tančí na zadní ploutvi anebo když se v anekdotě o panu de Fontenellovi svalí jeho host mrtev u stolu a on si s nejvyšším klidem poručí květák na oleji, — tu je podnět ke smíchu docela zřetelně naprosto odlišný od případů, kdy se někdo přerekne a pokroucené slovo nabude náhle naprosto jiného smyslu. Vidíme, že vtip někdy tkví v určité opticky vnímané akci a jindy v určitém smyslu vnímaných slov. Vidíme však také, že zákony těchto dvou druhů komičnosti jsou naprosto rozdílné: budeme se hlasitě smát při pohledu na kreslenou filmovou grotesku, v níž tři koťátka poskakují po bytě, chytí se na mucholapku a ubíjí krysu v regulérním zápase, zatím co se při pročetí přesně popsaného scenaria tohoto malého filmu zaručeně ani neusmějeme.

Budeme jednou ochotni definovati „směšné“ jako jednání příčící se lidské logice: a jindy se nám bude zdát nejvyšší směšným všechno, kde tuto lidskou logiku aplikujeme na jednání zvířat, loutek, kreslených přeludů jak je potkáváme v bajkách, ve zvířecích filmech, ve varietních přiběžích, v nichž hrají psi nebo medvědi v lidských šatech. Postřehneme, že se stejně anekdotě jako komické situaci smějeme obyčejně s vyloučením jakýchkoli momentů citových: umírající vévoda, který je v kterési opeře nesen v pytlí a před smrtí zpívá ještě dlouhou arii se nám bude zdát neodolatelně směšný stejně jako situace v židovské anekdotě, v níž pan Spitz pochoval manželku nebo v níž v Templově ulici nesou rakev paní Kohnové. A hned zase přijdeme na celé množství anekdot, které se nám budou zdát směšnými jenom na základě naší citové orientace, jenom na základě usměrnění našich sympatií buď proti Hitlerovi nebo jinde třeba proti Sovětům. Vidíme množství zjevů, a vždycky znovu se vynořuje nějaký nový doklad, jenž nám vyvrátí nějaký starší předpoklad nebo anticipovanou definici. Ukáže se nám nevyjasněný obsah pojmu „vtip“, „anekdota“, „parodie“, „paradox“, „dada“. Objeví se nám nesmírná obtíž naléztí vztah mezi vnějším podnětem,

psychickou reakcí a fyziologickým projevem. A narazíme na onen strašlivý paralelismus směšnosti a tragiky, jenž je obsažen v každém vtipu: najdeme na dně nejlepších vtípů strašlivou nenávisť a nemilosrdnost, najdeme v židovských anekdotách bezedný, metafyzický smutek, takže se neubráníme otázce, není-li snad smích jen nějakým zrůdným a zvráceným projevem, nahrazujícím pláč.

Smích má různé barvy.

Abychom se nepohybovali ve svůdných končinách čisté spekulace, sestupme teď do nížin konkrétní komičnosti. Prozatím vyloučíme všechny případy, v nichž vnímáme směšnost opticky, a soustředíme se na příklady komických slovníků, a směšnost tištěných vtípů a vyprávěných anekdot.

Při analýze těchto rozmanitých plodů humoristické mikroliteratury budeme si všimati různých jejich stránek: předně jejich formy, po druhé jejich obsahu, a za třetí podstaty jejich komičnosti.

Formálně zjistíme tu tři základní druhy komických vyprávění: bonmoty, vtipy a anekdoty. Vylučujeme složitější krátké novely, které nepatří již do mikroliteratury, a epigramy, které by sem patřily, tvoří však dosti samostatnou skupinu vlastní, takže je lépe pojednat o nich jindy separátně, a které kromě toho byly předmětem již mnohých studií v nejrozmanitějších věcech, takže nepřinášejí tolik nového.

Obsahově budeme studovati životní podklad jednotlivých skupin bonmotů, vtípů a anekdot, realistické složky, jejich empiričnost, jejich látkové rozřídění na národní (židovské, sovětské, americké, hánácké), na politické a hospodářské, na psychologické, erotické a tak dále.

O jejich komické podstatě: budeme zjišťovati důvod jejich komičnosti, hledati, jak dalece přinášejí potvrzení rozličných teorií směšnosti, jak dalece je možno některé z teorií přiřknouti výlučnou platnost a v jakém rozsahu je možno naléztí všeobecně platnou teorii komičnosti.

Tři druhy dobrého rozmaru.

Jsou veselé historky, které se liší od jiných jako román od dramatu, jsou vtipy, které jsou formálně tak rozdílné, jako medaillon, bas-relief nebo socha. Rozdělíme si proto, abychom tuto immensní látku mohli pojmově ovládnouti, komické historky podle jejich formálních vlastností na bonmoty, vtipy a anekdoty.

1. Bonmot je vtipné konstatování nějaké pravdy, je to veselý výrok, který originálním způsobem zjišťuje nějaký fakt, je stručné a markantní heslo, které ukáže věci a nějaké nové strany, které nalézají nějakou novou spojitost mezi předměty. Typickým pro bonmot je monologický charakter: i když je obalen nějakým zdánlivým příběhem nebo opatřen historickou dekorací, zůstává bonmot vždycky monologickým vyslovením nějaké sentence. Příklad bonmotu:

Stoupenka Armády spásy přišla k Bernardu Shawovi, autoru „Pekelníka“, a horovala déle než hodinu o blaženostech, které slibuje nebeské království. Když vyslechl její tirádu, řekl Shaw: — To je velice těžká volba. Já bych sice dal přednost nebi, poněvadž je tam hezké klima, — ale rozhodně bych si přál přijít do pekla, protože tam najdu zajímavější společnost. —

2. Vtip má na rozdíl od bonmotu, který je monologický, vždycky formu nebo ráz dialogický, dra-

matický. Ve vtipu vždycky najdeme dvě složky, mezi nimiž dochází k napětí, v pointě pak se najde mezi oběma složkami nějaký překvapující a nečekaný vztah. Všimněme si, že v historce předchozí stoupenka Armády spásy nehraje nijakou roli, protože výrok Shawův by se dal pronést se stejným účinkem i bez této předscény: zněl by jako humorná sentence. Srovnajte s tím příklad další, v němž na rozdíl od bonmotu jsou obě složky stejně významné a v němž by odpověď Shawova naprosto ztratila svůj účinek bez věty první. Je to typické pro každý vtip:

Slavná anglická herečka napsala G. B. Shawovi: — Tvrdí se o mně, že jsem nejkrásnější ženou Anglie. O Vás se říká, že jste její nejduchaplnější muž. Chtěla bych mít od vás dítě: jak dokonalý člověk by to musil být, s mojí krásou a vaším duchem. —

G. B. Shaw dámě odpověděl: — Lituji, že nemohu přijmouti vaši lichotivou nabídku. Bylo by sice hezké, kdyby dítě zdědilo můj rozum a vaši krásu. Ale co kdyby se to stalo obráceně? —

3. Anekdota je útvar ještě složitější než oba předchozí. Bonmot byl monologický. Vtip byl dialogický, dramatický. Anekdota má kromě složky dramatické také ještě svou akci epickou. U bonmotu nebylo vůbec zapotřebí dvou osob, nebylo třeba jakékoli dekorace, výrok nebyl provázen žádnou akcí, nemusil býti vyvolán zvláštní situací. Vtip se také bez této situace naprosto obejde: příběh, který jsme vyprávěli, mohl by být dán do rámce nějakého společenského večírku, mohl by se tu líčit vstup dámy, její zevnějšek, Shawovu dvornost a pak jeho skeptický postoj. Nic z toho by však nepatřilo k podstatě této historky, která by mohla být prostě také jen dialogem s pouhým uvedením mluvících osob. Většina vtípů ani mluvících osob neuvádí, nebo cituje před výroky jen jméno, stav, nebo pouhé „on“, „ona“. Anekdota na rozdíl od vtipu nezbytně vyžaduje tuto situaci, je s určitou situací nerozlučně spojena, ze situace vyrůstá její pointa: pointa také k situaci nerozlučně patří, je jejím novým osvětlením, jejím vyřešením. Z příkladu je to patrné:

G. B. Shaw není velkým přítelem hudby. Jednou byl pozván na slavnostní večeři, při níž hostitelka, aby dodala večírku zvláštního lesku, získala známý komorní orchestr, který měl hudbou rozptýlovati návštěvníky. Jakmile Shaw orchestr shlédl, zavolal k sobě dirigenta:

— Řekněte mi, pane dirigente, byl byste tak laskav a hrál byste dnes večer to, oč bych vás snažně požádal? —

— Ale ovšem, pane Shawe, s největší radostí, jen mi račte říci, co si přejete abych hrál... —

— Tak bych vás tedy prosil, abyste po tu dobu co budu sedět za stolem, hrál domíno. —

Rozdíl od pouhého vtipu je patrný: úspěch celého dialogu obou osob je tu naprosto podmíněn situací. Nádherný večírek, starostlivá hostitelka, zjednaný orchestr, horlivost dirigenta hrátí co nejvíce, — všechno to je k příběhu naprosto nutné. Tím stává se anekdota již divadelním útvarem in nuce, každá anekdota je jakousi mikrokomedii. Viděli jsme tedy v nejstručnější charakteristice základní tři formy humoristického příběhu: bonmot byl monologem, vtip byl dialogem dvou osob nebo dialogem člověka s určitou situací, anekdota vyžaduje dvou nebo většího počtu jednajících osob a určité epické akce, má vždycky ještě určitý element dějový, který před sebou vidíme a jenž by se dal znázornit na divadle.

Když jsme si osvojili tyto tři základní pojmy, přesvědčme se, můžeme-li skutečně s nimi vystačiti k roz-

třídění celé komické mikroliteratury, a všimněme si podrobněji každého z těchto druhů.

Dobrá slova.

Není třeba, abychom věnovali bonmotu mnoho místa: ve své prosté formě neskýtá mnoho variant. Bonmot nemívá mnoho explozivní schopnosti: působívá obyčejně mdle. Slyšíte-li větu: „S manželstvím je to zrovna tak jako se svobodným zednářstvím. Ti, kdož v tom nejsou, nemohou nic vypravovat, A ti, kdož v tom jsou, musili se zavázat věčným mlčením“ — slyšíte-li tuto větu, nedáte se patrně do hlasitého smíchu. Aby si věta zajistila opakování, je třeba ji doplňovat úvodem: „V soukromé rozmluvě se vyjádřil jednou G. B. Shaw...“ Mohlo by se také říci Oscar Wilde, Jean Paul, nebo tak nějak podobně, podle kursu a obliby toho kterého jména v té které době. Někdy může bonmot existovati i sám o sobě, jako třeba:

— Já mám raději v bytě lupiče než lékaře. Když odejde lupič, vím přesně, co mi schází. Když odejde doktor, tak to nevím nikdy. —

Není ani třeba, abychom autorství této věty připisovali humoristickému kreslíři Wilhelmu Buschovi: o jiných „slavných výročí“ toho však říci nelze. Mohou existovati pouze ve spojení s nějakou slavnou osobností.

Skoro všechny tak zvané „historické anekdoty“ nejsou než pouhými bonmoty. Exposice, která k nim bývá připojována, je bez přímého poměru k výroku, dekorace, která výrok obklopuje, dodává jen vnějšího lesku a zdání důležitosti výroku, jenž nemá sám o sobě dostatečné nosnosti:

Při čaji v atelieru malíře Maxe Liebermanna zeptal se hostitele známý přítel umění, proč nyní tak skrovně tvoří. Jeho obrazy jsou přece tak hledány a mohl by za ně docílit nejvyšších cen. Liebermann s úsměvem odpověděl:

„Milý příteli, já nejsem s uměním Mám s ním jen poměr.“

Jiné jsou horší. Kde který slavný muž musil zkrátka po sobě zanechat „slavné výroky“ tradované nekontrolovatelnými svědectvími jakýchsi nejmenovaných současníků. Máme bonmoty od Wildea jako od Whistlera, od Balzaca i Tristana Bernarda, od Marmontela, Meyerbeera i Murgera, od Huxleye i Herriota, Rimbauda i Reinhardta, od Pirandella i Pipina Krátkého.

Typickým znakem těchto „karakteristických výroků“ slavných mužů je, že nebývají vůbec charakteristickými. Že Molnár Ferenc oblékal frak jen na premiéry, je asi stejně významné, jako že se Victor Hugo jednou v Paříži vymočil před svým domem. („O umělcích a lidech od péra“, str. 50, Orbis). Spolehlivým měřítkem pro význam těchto výroků je škrtnout z nich Goethy a Napoleony a nahradit je pany Novotnými nebo Roubíčky.

Oddělí-li se bonmot naprosto od historické osoby, nabývá povahy aforismu. Před bezkrevností se bonmoty zachraňují aplikací k některé aktuální věci: tak se stává, že se běžný výrok navázáním na jinou zemi stává kousavě aktuálním. Celé množství sloveských bonmotů, vyslovujících nespokojenost oněch tisíců anonymů, kterých se nikdo neptá na jejich mínění, je tohoto rázu. Někdy mívají tyto bonmoty, nastřádané pí Melnikovou-Papouškovou, formu

parodie na sentenci: „I v nejkomunističtějším úvodu je možno při dobré vůli najít špetku zdravého rozumu“, nebo: „Na světě jsou takové kýče, že je není možno ukázat ani v proletářském uměleckém klubu“. Jindy je to modernisace přísloví s narážkou na byrokratizm či na nedostatek obuvi: „Všechno má svůj konec, někdy i úřední cesta v SSSR.“ a „Cesta do ráje je krátká, můžeš tam dojít i bez bot.“ Bývá to slovní hříčka: „Aby člověk vypil lék po obědě, je především zapotřebí, aby měl na oběd.“ „Zmrzlina připomíná státní peníze: jakmile je některý komisař dostane do rukou, začínají tát.“ Jindy konečně jsou to paralelismy, jako: „Aby se člověk stal čtenářem, musí umět číst. Aby se stal spisovatelem, musí se umět dostat do nakladatelství.“ „SSSR je stát nejvíce zásobený botami: kamkoli se podíváš, všude se dělají boty.“

Bonmot je, jak jsme se přesvědčili, útvar, jenž svým monologickým rázem skýtá příliš málo možností: kde je jediná osoba, tam chybí dramatické napětí. Bonmot musí si vypomáhat získáváním interestantnosti navazováním na historické osoby nebo historické poměry. Že tím může dosáhnouti výjimečné kousavosti, o tom svědčí tento příklad židovské kásky, který pronáší starý žid, jenž v kruhu svých synů a vnuků platí za mudrce (v knížce Karla Poláčka):

„Tak se podívejte, děti: Tenhle svět, co ho vidíme, nepatří nám, židům, ale patří křesťanům. Zato onen svět, kam přijdeme po smrti, bude patřit nám. — Totiž já bych se nasmál, kdyby onen svět patřil také křesťanům jako tenhle.“

V autoironii a resignaci obsahuje tento bonmot již tolik dramatického napětí, že se blíží druhé kategorii naší humoristické mikroliteratury, v t i p u.

Jára Brož:

Benátský filmový festival

V Benátkách, v srpnu 1934.

V rámci letošních benátských uměleckých slavností „Biennale di Venezia“, jichž obsažný program vyplní téměř celou letošní lázeňskou sezonu, je filmu vyhrazen měsíc srpen. (V červenci se tu totiž konal za spolupráce Reinhardta již festival divadelní a na září se připravuje velký festival hudební.) Hrozně by se však mýlil ten, kdo by v Benátkách — alespoň na tomto filmovém „Biennale“ — hledal třeba i jen stopy po nějaké, podle předběžné reklamy jistě právem předpokládané, mezinárodní manifestace filmového umění nebo dokonce snad nějakého akčního sjezdu zbylého ještě houfce zatvrzelých filmových umělců a přátel dobrého filmu. Jestliže se dnešní filmová produkce, s výjimkou snad SSSR, snad v celém světě dobrovolně vzdala téměř všech svých uměleckých ambicí a průbojného elánu četných avantgardistů a uměleckých experimentátorů, známých z let minulých, jestliže dnešní filmová tvorba — dá-li se tato průmyslová výroba vůbec ještě tvorbou nazvat — stojí zcela ve znamení obchodního podnikání, je benátský filmový festival jen věrným obrazem tohoto dnes zkomercializovaného umění, které bylo uměním ještě v nedávné minulosti a bude — jak všichni doufáme — ještě silnějším a významnějším uměním jednou v společensky i hospodářsky a tím i tvořivě osvobozené budoucnosti.

Umění ve službách cizinecké propagace.

Jelikož pořadatelé benátského filmového festivalu hleděli při vybírání programů pro jednotlivá představení jen na pochybný lesk bezprostřední novosti předváděných filmů, nemůže nikoho překvapiti, že v době, kdy film již téměř opustil platformu umělecké tvorby, kdy v obsahu i ve formě mnohých významných novinek převládá sladký kýč a řemeslná macha, že v této době jsou i jistě pečlivě vybrané filmy předváděné v Benátkách, v optimálním případě jen — a právě jen — dobrým a vkusným komerčním zbožím, jen s rutinou a s matematickou přesností vykonstruovanou „lidovou“ zábavou. Ale, jak je každému přítomnému zjevné, nešlo italským pořadatelům benátského filmového „Biennale“ vůbec o nějakou uměleckou manifestaci. Benátky přece potřebují pro desítky tisíc svých návštěvníků každým rokem vždy nové a nové atraktivní propagační podniky a to takové, které mají skutečnou turisticky-propagační nosnost a přitažlivost, neboť kanály, gondoly, laguny, paláce, úzké romantické uličky a drze přítulní holubi, i skvělý písčiny strand na Lidu, tyto tradiční atrakce novomanželských poutí přece již dávno zevšednily. A jelikož Benátky mohou žít i dnes jediné z turistiky, která tu po letech nabývá dnes forem skutečného turistického průmyslu, je nutno na letošní benátské filmové „Biennale“ hledět jen jako na jednu z propagačních akcí místního výboru pro zvýšení turistického a cizineckého ruchu.

Jen přehlídka komerčního filmového zboží.

Pořadatelé letošního benátského filmového festivalu (v pořadí již druhého — první, mnohem menšího rozsahu a tím i významu, se tu konal před dvěma roky) si vytkli za úkol předvésti na pětadvaceti večerech výběr nejlepších filmů současné filmové produkce. Při její úpadkovosti a všude ve všech zemích se projevující tvůrčí letargii, nepřekrojuje však — jak již řečeno — ohlášený a v důsledku trestuhodné nepřipravenosti stále měněný program cyklu dvaceti-pěti večerů běžnou úroveň dobré komerční filmové zábavy. Filmy zde promítané, s výjimkou krátkometrážních dodatků a dvou či tří, připustíme, skutečných filmových událostí z celkového počtu padesáti zde ohlašovaných celovečerních filmů, jsou jen ukázkami lepšího či horšího standardu, na němž můžeme měřiti hloubku úpadku filmové produkce té či oné země. Je to dobrý obchodní standard, nejzazší mez, kam smí dnes ještě filmový umělec proniknouti a přiblížiti se tak oblasti umění; je to dobrý obchodní standard, s nímž se dnes můžeme setkat všude, ve všech velkých městech, a bude-li urovnán dva a půl roku se již vlekoucí spor s americkými filmovými dovozci v ČSR, uvidíme i u nás jistě vše to, čím se Benátky na svém filmovém festivalu honosí. Tím, že starší, i když třeba jinak málo známé, filmy nebyly pořadatelstvem, zdá se, žádány, chybí na benátském filmovém festivalu jakákoliv průbojnost jak v obsahu tak i ve formě a viděli-li jsme na zahajovacím večeru jistě velmi pozoruhodný nový film herce-režiséra Willy Forsta „Maškaráda“, natočený letos ve Vídni, byli jsme nuceni si chtít nechtět říci, že je to sice hezké a velmi pečlivě udělané, ale předhitlerovská německá filmová

produkce byla již v psychologickém filmovém dramatu přece jen dále.

Na prvním místě filmové dodatky.

Zvláštní zmínky zasluhují na benátském filmovém festivalu krátkometrážní dodatkové filmy, jimž byla věnována první polovina zahajovacího večera a které budou i na ostatních večerech, ovšem jen ad hoc, bez jakéhokoliv plánu a předběžně publikovaného rozvržení, vždy k hlavním programům přidávány. Typickým znakem nepřipravenosti a pochybné organizace těchto filmových slavností je jistě fakt, že právě u tohoto, obchodem sice jako málo rentabilního opovrhovaného zboží, obecně však zpravidla velmi oblíbeného a zde v Benátkách vlastně umělecky jediné významného, neví návštěvník zpravidla vůbec bližších údajů: nikdy se neví, kdy bude co z velkého množství těchto filmových dodatků promítáno a neví se také skoro nikdy nic bližšího o charakteru těchto nadmíru pozoruhodných filmových věciček. Samotné jejich názvy, oznamované zpravidla teprve v den promítání, tu říkají interesovanému divákovi skutečně jen pramálo.

Filmy pro kina i pro školy.

Je tu především celá serie pozoruhodných kreslených filmů Francouze Marcela de Hubsche „Films de trois minutes“ (t. zv. „třiminutovky“), které jsou skutečně určitým novem ve filmové práci a svým jasným a sugestivním líčením a všestranným názorným osvětlením určitého hospodářského, sociálního nebo přírodního jevu — tyto filmy se totiž výlučně zabývají jen zobrazováním vážných aktuálních nebo školních námětů — mají ohromný instruktivní význam a naznačují zcela nové cesty a možnosti t. zv. školní kinematografie. Vezmeme-li si jen tři, zatím snad nejdokonalejší z nich — „Válečné dluhy“, „Střední Evropa“ a „Astronomie“: jaký skvělý a, zdůrazněme, úplný obraz jednak poválečného finančního chaosu, jednak poválečné teritoriální spleti, zanechávají v nás tyto kraťoučké kreslené snímky, které nejenom informativním popisem průběhu vnějších změn zobrazovaného jevu, ale i názorným vysvětlením mnohých vnitřních vztahů a souvislostí, poučí málo informovaného diváka dokonaleji, než třeba desítky novinových článků. Sled vzájemně se pronikajících diagramů, grafických obrazů a stylisovaných nárysů, nalézajících se v stálém pohybu a vysvětlujících jak časové, tak i kvalitativní a kvantitativní změny, toto nepřetržitě proudění čar, čísel a znaků, zaplňujících celé projekční plátno a zaujímajících plně pozorovatele právě svou působivou formou, která pak zpětně formuje a uceluje vyvolané představy o zobrazovaném předmětu neb jevu, to vše jsou vlastnosti, které otevírají tomuto typu instruktivních filmů velmi slibné perspektivy. Zejména pro školní potřeby, jako nad jiné názorná pomůcka při vyučování, názornější, než sebe důkladnější učitelův výklad, bude jistě mít tento typ filmů již v blízké budoucnosti velký význam. Velkou výhodou „třiminutovek“ Marcela de Hubsche je, že se dají zhotoviti pro každý učený předmět, pro každý hospodářský nebo sociologický výklad. Slovní doprovod, zde v Itálii italsky synchronisován, nemusí býti ani bezprostředně ve filmu obsažen, neboť tu pro školní potřeby může zcela postačiti učitelův slovní výklad.

Barevné kreslené grotesky.

Jestliže jsem se poněkud obsírně rozepsal o de Hub-schových „tříminutovkách“, učinil jsem tak jen proto, že to je typ kresleného filmu u nás až dosud zcela neznámý. Jistě stejně obsírného výkladu, ba možno říci ještě obsírnějšího, by si zasluhovaly i nové barevné kreslené grotesky otce myšáka Myckyho, Američana Walta Disneye. Americká kreslená groteska se u nás již v minulých letech — pokud k nám Američané ještě dováželi — těšila veliké oblibě u obecnstva. Po dvouleté nucené přestávce koupila nedávno jistá pražská firma pro Československo konečně zase jednou jednu serii amerických kreslených grotesek, tentokrát již barevných. Jsou to grotesky J. Iwerkse, z nichž jsme dosud v Praze viděli dvě zfilmované pohádky — o „Kulihrášku“ a volně zpracovanou Andersenovu o „Cínovém vojáčku“. Ovšem ani technicky ani nápadově nedosahují Iwerksovy grotesky zdaleka dokonalosti provedení a nápadového bohatství grotesek Walt Disneye, které se právem těší v Benátkách, a konečně nejenom v Benátkách, ale všude tam, kde jsou již dávno v kinech pravidelně promítány, veliké popularity. „Lullaby Land“, v němž nás autor provází na motiv slov jedné americké ukolébavky po vysněné říši dětí, „Kobylka a mravenčí“ s rozkošně vyřešeným moralisujícím koncem, na nápady zvláště bohatý „Krysař“ podle známé německé pohádky „Der Rattenfänger von Hameln“, exotický „Král Neptun“, půvabná „Malí králičková“ a půvabem nepřekonatelná „Tři malá prasátka“, jejichž dramatický příběh s vlkem je nezapomenutelným zážitkem, všechny tyto Disneyovy grotesky jsou to nejvyšší, kam americká kreslená groteska zatím dospěla. Leč popisovat — to by znamenalo mnoho zbytečných slov, neboť tyto filmy nelze slovy popsati, ty nutno vidět.

Z dodatkových filmů jsou v Benátkách promítány v Praze dobře známé Fischingerovy fono-optické experimenty, shrnuté do serie krátkých filmů pod společným názvem „Tancí linie“, v nichž se vlastně autorovi jedná o jakýsi grafický přepis hudby, rozkládané do čar křivek a ploch, na projekčním plátně různě se pohybujících a vzájemně se pronikajících (na zahajovací večeru narazila však „Studio č. 8“ z této serie filmových experimentů na úplné nepochopení u obecnstva). Dále tu prý bude uvedeno také několik výchovných dodatků sovětských a konečně i některé vybrané aktuality z italského, velmi dobře dělaného státního filmového žurnálu „Luce“ a z francouzského „France-Actualités“, jenž je režírován Germaine Dullacovou, známou ještě z historicky významných dob francouzského filmu, z doby t. zv. francouzské filmové avantgardy.

Československo středem pozornosti.

Československo je zastoupeno v Benátkách třemi celovečerními filmy a jedním dodatkem. Plickova folkloristická píseň slovenského venkova „Zem spieva“ je jistě velmi vhodným českým filmem pro toto mezinárodní filmové forum. Je to film, který při svých dokumentárních hodnotách nese znaky autorovy osobitosti a svým pojetím — i tou jistou rozvleklostí — blízký novým ukrajinským filmům Dovženkovy školy, mluví přes svůj zdánlivě museální charakter řečí skutečné slovenské dědičky. Také námětem i zpra-

cováním těžká, totiž spíše tísnivá Machatého „Ex-tase“ byla, jak se ukázalo, vhodným českým filmem pro obecnstvo této mezinárodní filmové soutěže. Měla velký úspěch. I když rádi uznáme výjimečné kvality tohoto filmu a s obdivem vždy sledujeme způsob práce režiséra Gustava Machatého, nesmíme si zamlčovat, že v podstatě tu u Machatého filmu zatím nikdy nešlo o nic jiného než o pozoruhodné projevy tvůrčího ducha, jenž kopírováním cizích vzorů dovedl vždy nakonec dáti celku značku „Made by Machatý“. Třetím českým filmem v Benátkách ohlašovaným je Reiterova „Reka“ (Mladá láska), již režíroval J. Rovenský. Není to sice film bez chyby, ale může přesto svou vkusnou idyličností jméno českého filmu v očích mezinárodního obecnstva možná i posílit, uvážíme-li, čím vším jsou v Benátkách zastoupeny jiné státy, zejména Německo. Horší je to však s filmovým dodatkem prof. dra Trnky z produkce Masarykova lidov ýchovného ústavu „Bouřena d Tatrami“, s touto filmem ilustrovanou hudební básní, na známou symfonickou skladbu Vítězslava Nováka. Tento film byl promítán na prvním večeru festivalu, vlastně byl jím celý benátský festival zahájen. Jistě, že se tu jedná o podnětný experiment, ale, bohužel, experiment ve svém výsledném účinku poněkud studený, postrádající hlavní a jediný předpoklad úspěchu — filmovou gradaci a filmový spád. Jako dodatek se mohl v Benátkách jistě mnohem lépe uplatnit lehce nadhozený filmový feuilleton mladého Otakara Vávry „Žijeme v Praze“ nebo propagačně účinné a při tom jistě i velmi filmové snímky „Jaro v Praze“ od Karla Plicky a A. Hackenschmieda nebo zvláštní snímek o Praze od J. Kučery a K. Šourka. Konečně, když již film vybočující z rámce všední líbivosti a standardní komposice, proč ne místo studeného Trnkova filmu Hackenschmiedův fono-optický experiment „Hradčany“? Zde mohl býti nepříznivý dojem, který by tento film jistě u benátského snobského sice, ale ne příliš filmově vzdělaného a těžšímu uměleckému projevu málo přístupného obecnstva byl zanechal, vykládan ještě v náš prospěch.

Pêle-mêle z ostatního světa.

Z ostatní světové filmové produkce je zde nejlepšími filmy rozhodně zastoupena Francie. Ocepův „Amok“ podle Stefana Zweiga, v hlavní úloze s Valerij Inkizinovem, Feyderova „Vysoká hra“, Duvivierův „Parník Tenacity“ podle Charlesa Vildraca, Lacombovo „Mládí“, „Skandál“ s Gaby Morlayovou, to jsou vesměs filmy překročující dnes běžnou úroveň filmové zábavy a jistě i úroveň benátského filmového festivalu. Pořadatelé si sice zajistili účast také sovětského filmu, reservovali mu dokonce v oficiálním programu i tři večery, ale stále ještě není známo, které ze sovětských filmů budou zde v Benátkách promítány. Mluví se o „Protiplánu“ režisérů Ermlera a Jutkeviče, o Petrovově „Bouři“ podle Ostrovského dramatické předlohy, o „Zkáze rodiny Golověvových“ od Ivanovského, o Mau-passantově „Kuličce“ (Boule de Suif) od režiséra Alexandra Rooma, o Dovženkově „Ivanu“, tedy o filmech, které by těžko mohly naraziti na censurní překážky, mluví se však i o Barnetově „Okraině“, o Pudovkinovu „Desertérovi“ a zejména o skvělé politické satirě „Marionety“ od režiséra Protazanova, tedy o filmech, které by svým jednoznačným

obsahem ostře kontrastovali s Mussoliniho vládním režimem. A to je právě, zdá se, těžký oříšek pro pořadatele benátského filmového festivalu a pro účast sovětského filmu vůbec, neboť ačkoliv bylo původně výslovně řečeno, že na benátská představení se nebudou vztahovati censurní předpisy, byl již na konci prvního týdne — ovšem samotným pořadatelstvem — zabaven ohlašovaný již holandský dodatkový film „P u b e r t a“, který je volně promítán nejenom po celém Holandsku, ale i ve Francii.

Amerika, která se snažila představit se v Benátkách opravdu jen novinkami, je zastoupena slaběji, než by se dalo soudit z celkové úrovně amerických filmů za poslední dva roky. Technicky sensační Wellsův „N e v i d i t e l n ý m u ť“, natočený režisérem James Whalem, zůstává svým pojetím právě jen lacinou americkou sensací à la „King Kong“ a „Dr. Jeckyll a Mr. Hyde“, sensací, která sice dovede vždy zaplniti kino do posledního místa a na kterou se s chutí podíváme, ale která rozhodně nepatří na mezinárodní manifestaci uměleckého filmu, za niž se benátský festival honosně vydával. Ostatních sedm amerických filmů jsou vesměs dialogová dramata, která sice svědčí o poctivé práci amerických filmových pracovníků, ale nic víc. Pozoruhodný tu bude asi jen nový film Wallace Beeryho „V i v a V i l l a“, režírovaný Jack Conwayem, v němž je líčen dobrodružný život mexického vzbouřence generála Villy z let 1910—12 a pro nás, kam má americký film zatím přístup zakázán, i film v Americe dnes tak populární Katheriny Hepburnové „L i t t l e W o m a n“.

Z filmů menších národních produkcí evropských zasluhují zmínky zejména zmíněný již film herce-režiséra Willy Forsta „M a š k a r á d a“, který je již zakoupen pro Československo, dále maďarský film režiséra Istvána Székelyho „R á k o c z i h o p o c h o d“ a anglický hraný dokumentární film amerického režiséra Roberta Flahertyho, autora „Nanuka“ a „Moany“ — „M u ť z A r a n u“, s dějem vloženým do těžké atmosféry ostrovů na západním pobřeží Irsku. Světovou premiéru bude mít v Benátkách i nový anglický film Alexandra Kordy „Ž i v o t D o n a J u a n a“ s Douglasem Fairbanksem v hlavní úloze. Po nevědším úspěchu Kordova „Jindřicha VIII.“ a „Kateřiny Veliké“ bude jistě i tento film velkým mezinárodním úspěchem, zdá se však, že tentokrát více obchodním než uměleckým.

Vybíravé obecenstvo.

Před mezinárodním obecenstvem, shromážděným každého večera v prostorné a vzdušné zahradě luxusního Grandhotelu Excelsioru na Lidu, dočkal se však již ne jeden film velmi nepříznivého přijetí. Jižní temperament který nás udivuje v různých malých kinech Říma a Neapole, se nezapře ani v tomto společensky „vyšším“ prostředí. Se zřejmou netrpělivostí byl očekáván konec Trnkovy „B o u ř e n a d T a t r a m í“, s hlukem a projevy nespokojenosti byl sledován dokonce i elitní film italské filmové produkce „S e c o n d a B“ a při promítání jedné turecké folkloristické opery se hluk obecenstva vystupňoval tak, že po první třetině bylo třeba přerušiti promítání tohoto, připustíme, velmi slabého filmu. Při takovýchto hlučných projevech nespokojenosti si nejednou myslíme, jak by to bylo dobré, kdyby i české obecenstvo se někdy probudilo ze svého příslovečného klidu a upo-

zornilo tak české filmové producenty na ubohost jejich zboží.

Veletřh — ne festival.

V halle Grandhotelu Excelsior je současně uspořádána i malá filmová výstava, která je však velmi lacinou odbytá a omezuje se jen na fotografie filmových pracovníků z různých zemí. Ironií osudu se tu dostala fotografie Karla Hašlera právě do středu německé expozice, pod nápis „Germania“, po bok Brigitty Helmové a Gerdy Maurus. V oddělení Československa vidíme mimo jiné také fotografii „naší Lídy“ Baarové, která na rozdíl od všech ostatních ať Němců, Francouzů či Angličanů, kteří všichni napsali svá věnování na fotografie v mateřské řeči, neopomenula pochlubiti se svou znalostí francouzštiny. To, že ve slavnostním čísle italského filmového týdeníku „Il cinema nel mondo“ jsou obrázky filmů „Zem spieva“ a „Reka“ publikovány v rubrice polského filmu, to je jen bezvýznamný, ale charakteristický detail pro tento podnik, jehož organizace je — mírně řečeno — velmi nepodařená. Za příliš slibnou předběžnou reklamou, kde se velkými slovy mluvilo o chystané mezinárodní manifestaci filmového umění, skrývalo se jen velké filmové předvádění vybraných komerčních filmů, které by se mohlo nejlépe nazvati „Benátským filmovým veletřhem“. V celku můžeme o II. benátském mezinárodním festivalu jen říci: M n o h o p o v y k u p r o n i c.

Život a instituce

B. B e n e š (Ženeva):

Co se smlouvami o ochraně menšin?

Problém dozrává — ad absurdum.

Blížící se zasedání dvou hlavních orgánů Společnosti národů by mělo přinést zásadní řešení nešťastného problému ochrany menšin. Společnost národů je pomalu, ale jistě přitiskována ke zdi, u které bude nucena říci své konečné slovo. Kromě obvyklé obecné rozpravy o otázce menšinové ochrany, jež se bude samozřejmě klasicky opakovat, aby nakonec nepřinesla jediného praktického výsledku, šestá komise shromáždění Společnosti národů má zaujmout stanovisko k návrhu polské vlády, aby byla svolána mezinárodní konference všech členských států Společnosti za účelem vypracování obecné úmluvy o mezinárodní ochraně menšin. Polská vláda formulovala svůj návrh slibně kategoricky a vyslovila přání, aby rada Společnosti národů nejdéle do šesti měsíců svolala menšinovou konferenci. Osvědčení optimisté, kteří pohlížejí na dílo Společnosti národů brýlemi z let 1919, budou mluvit o novém pokroku v budování mezinárodního zákoníka. Zástupci vlád, které mají právě dost jednostranné ochrany menšin, jež neodpovídá „základním zásadám mezinárodní mravnosti“ a které po léta odsuzují „rozlišování menšin na chráněné a nechráněné, jsoucí v rozporu s pocitem rovnosti a spravedlnosti“, vytáhnou do boje za rovnoprávnost všech států. Skeptikové, kteří soudí podle dosavadní zkušenosti, si klidně řeknou, že o jednu konferenci více nebo méně, stejně to dopadne jako věčná konference o odzbrojení nebo londýnská hospodářská konference. Než konkrétní návrh

zde jest a zdá se být řešitelný jen dvěma způsoby. Buď bude přijat, což jest — právě tak jako odzbrojení — věc a priori vyloučená; nebo bude schopnými diplomaty postaven na hlavu, zdegeneruje na návrh o zrušení mezinárodní ochrany menšin, a Společnost národů bude tak připravena o jednu atrakci, která po dlouhou dobu dovedla udržovat svět v zájmu o Ženevu. Náš tajný dojem jest, že toto druhé řešení je skutečným účelem návrhu polské vlády, která nerada vidí, že velmoc — Polsko je nejčastěji šikanována v radě Společnosti národů pro svá nedorozumění s menšinami.

Mimořádně živá a upřímná rozprava o problému menšin v loňském zasedání Společnosti národů měla dvojí výsledek. Jednak bylo mravně potýráno Německo ještě před svým útekem ze Ženevy, neboť dosud žádný stát nebyl tak dokonale pranýřován na mezinárodním fóru, jako Německo pro své židovské pogromy. Delegát Třetí říše, von Keller, byl nucen rozvinout onu thesi Hitlerova režimu, týkající se otázky menšin, která německé vládě opatřila mravní ospravedlnění nelidského postupu proti židům. Von Keller po prvé pronesl na fóru Společnosti národů názor, že otázka menšin je vnitropolitická záležitost suverénního státu. Druhý výsledek rozpravy o menšinách bylo otevřené přiznání, že další neplodné jednání o menšinové ochraně se přiblížilo ke kulminačnímu bodu, za kterým je jen příkrá cesta k zániku smluv o ochraně menšin. Tuto pravdu ovšem neřekl nikdo nahlas, neboť navenek patří ještě dnes ochrana menšin k nejšlechetnějším úkolům Společnosti národů, avšak předložené návrhy, z nichž po krátké či delší debatě zůstala jen počáteční a konečná slova, při čemž jádro té které humaní resoluce bylo rozdrceno při hlasování, dostatečně vykreslily obecnou náladu. Nad jiné doklady o této náladě vyniká konečné usnesení shromáždění, jež ze čtyř podrobných a radikálních návrhů sebralo tuto smetanu: Shromáždění vyslovuje naději, že státy, jež nemají vůči Společnosti národů žádných zákonných závazků menšinových, budou zachovávat v zacházení se svými rasovými, náboženskými a jazykovými menšinami alespoň takový stupeň spravedlnosti a snášlivosti, jaký jest vyžadován smlouvami... Naděje, takto vyslovená shromážděním Společnosti národů, zůstává ovšem trpce zklamanou a nemá na řešení menšinového problému zatím toho nejmenšího vlivu.

Diktatury, demokracie a ochrana menšin.

Na smlouvy o ochraně menšin jsou právě tak četné stížnosti, jako samy petice utiskovaných a chráněných menšin, zasílané sekretariátu Společnosti národů. Stěžují si menšiny, stěžují si vlády států, na které byl uvalen trest slušně se chovat k menšinám. Jedněm se křivdí, třebaže jsou chráněny, druhým není milo, že soused nemusí skládat menšinových účtů v Ženevě. Na každý způsob je všem jasno, že praxe mezinárodní menšinové ochrany, nezklamala-li úplně, alespoň pozbyla v novém politickém prostředí svých kdysi dobře míněných účelů a účinnosti. Ochrana menšin se nedaří za dnešního politického vývoje. Iredenta vzbuzuje pocit, že by měla být exemplárně potrestána. S diktaturami nejsou žerty a proto usměrněné menšiny křičí do ochraptění, jak jsou nyní spokojeny. Nebylo by divu, kdyby Goebbels přinutil židy v Horním Slezsku, aby zaslali do Ženevy pochvalný dekret a zaplat panbůh za Hitlerův režim. Marné je volání

po světovém veřejném mínění. Ono dnes nemá ani času ani chuti rozhořčovat se nad utiskováním menšin. Světovému veřejnému mínění nyní kde kdo poroučí, v mnohých státech nosí veřejné mínění diktátorský chomout a útisk menšin se proto ocitl na konci nepřehledné řady daleko důležitějších starostí. To má přirozeně vliv i na situaci menšin v demokratických státech. Kdo by také hořekoval nad kulturním a politickým útlakem na příklad německé menšiny v Československu, když v mnohých státech je samé většině daleko hůře, než těmto menšinovým ubožákům. Původně těžké provinění dotknout se práv menšin dnes jako politická sensace vybledlo, neboť veřejné mínění nestáčí pranýřovat vraždy, armádní tažení proti politickým stranám, hromadné odstřelování a věšení na útěku nebo sebevraždou ne snad jen příslušníků menšin, avšak kterýchkoliv občanů s poněkud odlišným politickým názorem, než má vládnoucí kasta či jednotlivec. Poválečná menšinová psychosa zanikla jako otřepaný šlágr. Dnes neplatí za menšinový argument pro zásah Společnosti národů fakt, že byl zakázán Pragayi Magyar Hirlap. Dnes by nanejvýše vzbudilo krátkou pozornost a zapůsobilo by přechodně na otupělé nervy světového veřejného mínění, kdyby nějaké na rychlo utvořené úderné rotý vládní koalice vyvraždily redakci Pragayi Magyar Hirlapu, odstřelili na útěku nebo přinutili k sebevraždě tučet předáků maďarských stran. Stížnost pro zákaz časopisu jen budí nedůvěru mezinárodních činitelů a dokazuje, jak je menšina zmlsána a rozmazlena.

Kdyby dnes byly zrušeny smlouvy o ochraně menšin, nic zvláštního by se nestalo. V Německu by se menšinám ani v chráněném Horním Slezsku nedařilo hůře, poněvadž to už není možné. V Maďarsku by Slováci naprosto nic neztratili, poněvadž kulturně a politicky neexistují již dávno. Patentování, rodověrní Slováci, kteří svým bratrům v Maďarsku věnují okázale pozornost v tisku, to činí tím způsobem, že nevěcně a nesmyslně útočí z ryze stranických a volebních důvodů na ministra zahraničních věcí, žádajíce jako jedinou spásu pro Slováky v Maďarsku — konsula. U tohoto problematického požadavku končí úsilí bratislavského „Slováka“, který jinak prakticky pro Slováky v Maďarsku prstem nehne; v tom jde ostatně ruku v ruce s menšinovými smlouvami.

ČSR + smlouvy = ČSR — smlouvy.

Praví se často, že zrušení menšinových smluv by odstranilo poslední brzdu šovinismu našich národně naladěných politických stran. Představte si, pravil mi nedávno náš socialista, kde bychom byli, kdyby se dostala k veslu národní demokracie a kdyby nebylo menšinových smluv. Takový krajní případ je však právě tak vyloučen, jako snahy po uskutečnění ideálního soužití národních skupin nátlakem zvenčí. Menšinám v Československu by se dostalo po odstranění závazků menšinových smluv týchž práv a téhož domnělého útisku, jako před zrušením ochranných smluv. Naši menšinovou politiku totiž nevytvořily menšinové smlouvy, nýbrž pochopení některých rozumných státníků pro skutečné potřeby a zájmy státu. Nutno mít za to, že rozum a program elementární lidskosti v demokratickém státě postačí k soužití menšiny s většinou. Praxe dokázala, že čl. menšinám nebyla ochrana pomocí smluv a prostřednictvím Společnosti národů vůbec nic platná. Jednak se menšinám v Českosloven-

sku dostane poměrně mnohem více práv, než kdekoli jinde a rozhodně tolik, kolik jich zaručují menšinové smlouvy. A pokud vůdci našich menšin uznali za vhodné reklamovat více svobody v Ženevě, docílili pouze vlastní blamáže. Dokonce je případ, kdy čl. stát byl pochválen za vzorné chování se k menšinám. Tento smutný osud našich menšin, které ochránářská praxe nutí k povinné loyálnosti a k státotvornosti, byl opět nedávno potvrzen, když si stěžovala maďarská menšina. Hlásný našich Maďarů, poslanec Szüllö, podal stížnost u Společnosti národů pro zákaz Pragayi Magyar Hirlapu. Pan poslanec, jenž sám osobně přijel do Ženevy urgovat svou stížnost, odešel zklamán ze sekretariátu Společnosti národů a řekl mi: Společnost národů je na velké problémy příliš malá a na malé věci příliš velká. Z toho jsem vyrozuměl, že Pragayi Magyar Hirlap pohořel, a že stížnost bude v menšinovém výboru rady pravděpodobně prohlášena za bezpředmětnou. Jde tu jistě o jeden z případů, kdy Společnost národů je na nějaký problém příliš velká; čili zákaz Pragayi Magyar Hirlapu je z hlediska mezinárodního malý vlásek v menšinové polévce.

V jiných státech, kde jsou jakž takž dodržovány zásady o respektování práv menšin, není situace o mnoho lepší či horší. Proto také se volá na několika stranách najednou: Buď zrušit menšinové ochranné smlouvy, nebo je zobecnět, rozšířit na celý svět, alespoň na ten, který je zaregistrován v Ženevě. Jedno i druhé opatření je z právního hlediska revise mírových smluv, a tudíž ošemetná věc. S hlediska lidského se jeví zrušení jakékoliv již uplatňované ochrany rasových, jazykových a náboženských menšin jako mezinárodní nemravnost, za dnešních poměrů ovšem snesitelná; zobecnění je i po stránce lidskosti jen výtvar mezinárodní demagogie, poněvadž svět na ně dnes nepřistoupí. Hodlá věřit některý idealisticky založený lidumil, že rozšíření menšinových smluv na příklad na anglické kolonie nebo na Francii je dnes prakticky možno? Dovolí velké státy se smíšeným obyvatelstvem, na příklad Rusko nebo Itálie, aby zobecněním menšinových ochranných smluv jim byla ze země vypudána mnohonásobná ireidenta, na kterou dosud stáčílo místní četnictvo?

Společnost národů je tentokrát — jako již byla tak často — postavena před problém, na který za daných okolností a hlavně za dnešního mezinárodního i národního zmatku nestačí. Proto jen povede tuto otázku v blahovolné patrnosti. Slušné zacházení s menšinami podle smluv i beze smluv je otázka návratu k mezinárodní a národní mravnosti a k tomu mají současníci ještě hodně daleko.

národní hospodář

Ing. Karel Kozák:

Ceny nestoupily — ale jakost?

Po nedávné devaluaci koruny čekala veřejnost s napětím, zda ceny nestoupnou; konstatovalo se pak s uspokojením, že zůstaly, aspoň pro první dobu, na stejné výši.

Tak je to při každé události, od které se očekává vliv na výrobní nebo distribuční poměry: v řeči i v tisku mluví se jen o cenách. Je zajímavé, že otázka jakosti zůstává při

tom zcela stranou, ač je pro odběratele jistě stejně důležitou, jako otázka ceny. Lepší zboží vydrží déle, takže je často vlastně lacinější.

Je to jistě tím, že změny jakosti, a řekněme přímo zhoršování jakosti, dějí se většinou zvolna a nenápadně, jak dále uvedeme.

Dokud nebylo strojní výroby, bylo pýchou každého řemeslníka, že vyráběl zboží trvanlivé a bezvadné jakosti; našel-li se přece výrobce méně reálních zásad, byly zde c e c h y, které trestaly svého člena pro porušování jakosti. Místo starých cechů nastoupila živnostenská společenstva; o těch je sice známo, že trestají své členy pro snižování cen nebo „nedůstojnou“ reklamu, ale nikdy ne pro zhoršování jakosti. V tom tedy není proti starým cechům rozhodně žádný pokrok.

Zhoršení jakosti výrobků bylo v mnohých odvětvích způsobeno již samotnou technikou strojní výroby. Byl by to vlastně nejsilnější argument proti strojní výrobě vůbec, kdyby tato nebyla nutnou z jiných důvodů. Strojní práce je mnohem lacinější, nenahradí však ve většině případů ruční práci co do jakosti a trvanlivosti; chybí zde právě ono individuální přizpůsobení a propracování materiálu, které mohl do svého díla vkládat řemeslník. Rozdíl si dnes už ani neuvědomujeme, hlavně proto, že nemáme možnost porovnávat. Kdo však má doma nějaké hedvábí po babičce nebo aspoň koženou „cigártašku“ po dědečkovi, dosvědčí, že tehdejší provedení se s dnešním nedá vůbec srovnávat.

Často přinesla strojní výroba nové možnosti, ale ty byly většinou zase na úkor jakosti. Tak na př. strojní výroba pleteného zboží umožnila zpracovat i méně hodnotné druhy vlny a bavlny; prakticky to však znamenalo, že počalo se vyrábět s k o r o v ý h r a d n ě z těchto podřadných druhů. Kdo tedy kupuje ručně pletené zboží, na př. od slepeckých ústavů, má záruku větší trvanlivosti již proto, že ruční pletení je možné jen z prvotřídního materiálu.

Nelze popírat, že strojní výroba snížila ceny tak, že věci, které byly jindy nemajetným nedostupné, rozšířily se do všech vrstev; jakost však utrpěla skoro vždycky.

Zhoršení jakosti nastalo tedy již následkem zavedení strojní výroby.

Vedle toho existuje však jiné kažení jakosti, které nezávisí na technických možnostech výroby a které se dokonce děje většinou soustavně a plánovitě. Účelem tohoto zhoršování jakosti je hlavně:

1. Umožniti soutěž výrobcům, kteří mají horší výrobní nebo dopravní podmínky, zastaralé zařízení, špatnou organizaci práce a pod.

2. Snižiti trvanlivost dodaného zboží tak, aby odběratel byl donucen k častějším koupím.

Snad všechny výrobky kolem nás prodělaly již nebo prodělávají tento zhoršovací proces.

Všimněme si na př. potravin. Mléko se sice křtilo oedávna, ale měl-li člověk stálého dodavatele, měl přece jenom poměrnou jistotu, že dostane původní mléko. Když však úřady předepsaly nejmenší procento tuku, které smí mléko obsahovat, postaraly se velkomlékárny pomocí svých laboratoří, aby toto minimum se stalo maximem. Mají následkem toho nebezpečnou konkurenci v drobných mlékařích, kteří nemají svého chemika a ponechávají proto péči o procento tuku pouze své krávkě. Je známo z novin, jak chtějí velkomlékárny odstraniti tuto konkurenci: uzákoněním nucené pasteurisace, ježto drobný mlékař nebude moci opatřiti si drahé pasteurizační zařízení.

Takovým nebo podobným způsobem kazí se jakost nejen u požívatin, nýbrž u všech spotřebních hmot vůbec. Víme ze

své dřívější praxe u olejářské firmy, že sluha kupoval u hokynáře konkurenční petrolej, podle něhož pak tovární chemik zjišťoval, zda by bylo možno „upravit“ jakost vlastního petroleje směrem dolů.

Když se začalo vyrábět umělé hedvábí, bylo pokládáno za méněcennou napodobeninu; dnes prodává se pod různými jmény skoro výhradně hedvábí umělé, aniž by si to ve většině případů odběratel uvědomil. Je pravda, že je laciné, ale jak dlouho vydrží? Chybou pravého hedvábí — se stanoviska výrobce — bylo právě, že v y d r ž í p ř í l i š d l o u h o.

Podobný případ je u lněného prádla. Člověku, který nosil celý život lněnou košili, jistě najednou nenapadlo, že je málo jemná. S tím poznatkem přišli výrobci, kteří počali vyrábět z jemnějších, ale daleko méně trvanlivých zahraničních surovin. Zabili tím naše lnářství, které tvořilo hlavní průmysl chudých horských krajů, ale účelu bylo dosaženo: prádlo vydrží krátkou dobu, takže odběratel musí do něho během roku investovat daleko větší částku. Ale i u tohoto novodobého materiálu se trvanlivost snižuje rok od roku, jak se každý z nás denně přesvědčuje.

Mnoho věcí je přímo konstruováno tak, aby poškozením jediného choulostivého místa stal se celý předmět nepotřebným. Klasický příklad jsou dámské punčochy s „pouštějícími“ oky, pánské límce, vázanky a pod. Když přišly do módy krátké flanelové pánské župany, ukázalo se, že příliš dlouho vydrží; proto obšívají se nyní nejexponovanější místa, t. j. konce rukávů a límec umělým hedvábím, které se brzy roztřepe.

Uvedl jsem namátkou několik příkladů nejběžnějších potřeb; každý z nás ví však z vlastního oboru působnosti, že jakost kazí se ve všech výrobních odvětvích, ať je to stavebnictví, strojnictví, chemie nebo cokoliv jiného.

Co může proti tomu dělati spotřebitel?

Velcí odběratelé, mimo jiné i stát, chrání se proti kažení jakosti co nejpřísnějšími dodávkovými předpisy, případně i zkouškami. Často se však ani tímto způsobem neubrání: předpisy lze obejít a zkoušky, které jsou vždy velmi nákladné, lze provádět jen tam, kde se to vzhledem k hodnotě dodávky vyplatí.

O ustálení (standardisaci) a ochranu jakosti výrobků pečují dále různé odborné korporace. Pokud jsou to organizace ryze spotřebitelské, na př. Svaz čs. hospodyn, mají jistě upřímnou snahu, zabránit kažení jakosti všemi prostředky; je ovšem otázkou, zda mají dostatečný vliv na výrobu a nejsou-li nakonec zase odkázány na realnost dodavatele.

Největší z korporací, které se zabývají jakostí výrobků, je československá normalizační společnost. Jejím úkolem je postupně vydávání jakostních norem všech průmyslových výrobků, a to za součinnosti výrobců i spotřebitelů. Ve skutečnosti nejsou však konsumenty zastoupeni v příslušných komisích tak, jak by měli nárok; příčinou je snad nedostatek zájmu, snad i vysoký spolkový příspěvek. Tím se stává, že některé normy přizpůsobují se téměř výhradně přání dodavatelů; znamenají pak vlastně přímé zhoršení jakosti, nebo při stejné jakosti zvýšení ceny.

Proto četní odborníci (a též i podepsaný autor) používají sice rádi těchto norem k informaci, nikoliv však jako přímý podklad k zadání dodávky.

Ukázal jsem na několika málo příkladech, že o udržení jakosti výrobků je — navzdor četným a složitým předpisům — poměrně špatně postaráno. I když výrobce je donucen dodržet cenu konkurenční nebo úřady stanovené, má vždycky možnost, vyrovnati svoji kalkulaci zhoršením jakosti. Musí-li naproti tomu na zakročení úřadů ceny snížit (na př. pekaři, uzenáři a pod.), nabídne místo toho raději zlepšení jakosti, neboť ví dobře, že kontrola změny jakosti je velmi nesnadná a v každém případě nákladná.

A proto nejenom při všech hospodářských přesunech, nýbrž i při každém zakolísání cenové hladiny v kterémkoliv odvětví měli by se odběratelé řídit heslem: Pozor na ceny — ale dvojnásobně pozor na jakost!

dopisy

O německém katolicismu

Vážený pane redaktore,

dovoľte, abych připojil poznámku k článkům dra Fuchse o německém katolicismu po 30. červnu. Svatá římská církev se příliš spřátelila s diktaturami: pomáhala Mussolinimu a uzavřela s novým režimem výhodný obchod; přijala beze všeho Hitlerův převrat a uzavřela s Německem výhodný konkordát; Rakousko jako nástroj Mussoliniho i papežův krvavě potlačilo socialisty a zřídilo stavovský stát podle papežské encykliky. Nevadily jí krutosti diktátorských režimů, dokud se nedotkly jejího mocenského postavení. Jakmile však režim Hitlerův opovážil se dotýkat církve a jejích zájmů, začíná se situace měnit. „Prišiel na psa mráz,“ říkají Slováci. Dr. Fuchs pečlivě vypisuje krivdy, které se dějí v Německu katolictví. Nepopírám jich, ale dokud neodsoudí násilnosti, které prováděl Dollfuss a Fey za souhlasu zbožných katolíků u nás i v cizině (Tudácký Slovák přímo jásal), nemá mravního práva, aby hájil mnohem menší protivenství, jež snáší církev v Německu. Pochopme dobře situaci církve: diktátorské režimy ukázaly v poslední době, že jsou slabší, než se Evropa domnívala; vidíme, že překročily zenit. Bylo by nebezpečné, aby církev se s nimi příliš svazovala. Vraždy Dr. Klausenera a Probsty jsou jakýmsi alibi — vidíte, že také katolická církev je mezi odpůrci Hitlerovými! A tu katolíci s hrdostí poukazují na mravní sílu a odolnost katolictví v třetí říši! V době politického rozvratu a filosofického rozvratu a filosofické desorganise, katolická církev a její věřící stojí neochvějně a jsou oporou mravního řádu! Kdo však sleduje politiku papežské stolice, její obratné lavírování, její pečlivou snahu, aby dosáhla významu, jaký měla před vojnu (Journal des Débats ukázal před roky, jak ošklivou roli hrál Vatikán za vojny proti Francii a jak po vojně obrátil proti Action française), kdo vidí politiku našich katolických stran, Tudáckých biskupů, politiku kleru v Rakousku — ten se nedá oklamat řečmi o jakýchsi mravně-náboženských hodnotách současné církve. Mussolini, Dollfuss, Hitler a Vatikán nejsou na různých březích, naopak, jsou si duševně blízcí: mluví o ideálech a mravních hodnotách, ale jejich metody, jakmile jen mají moc, jsou násilné. Nedejme se mýlit slovy, ale pozorujme skutky.

Mir. Kálal.

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.

Svět knih

Roč. 4. Číslo

KULTURNÍ ZPRÁVODAJ

34

J. W. Goethe:

MEZE LIDSTVÍ.*

Pravěkovitý
svatý když otec
vznáší poklidnou dlaně
a žehnaje, blesky
z dunících mračen
nad zemí rozzěvá,
s dětskou já hrázou
ve věrné hrudi
lábám mu roucha
nejnižší lem.

Neboť s bohy
měřit se nemá
smrtnelný tvor.
Běda: když vznese
hrdou skrání,
až se hvězd samých dotkne,
nikde neutkví
chodidlem vratkým
a stane se hříčkou
mraků a mrazů.

Pevně-li s kostmi
morkovitými
utkvěl na dobře skuté,
neměnné zemi,
nemůže vznést
rukou svých k dubu,
ni vinné révě
nevyrovná se.

Co jest, co dělá
od lidí bohy?
Že před bohy vln
se nesmírně valí,
odvěky proud:
nás vlna zvedne,
nás pohltí vlna,
a my jsme byli.

Je život náš
v kruh těsný jen sevřen,
a nesčetně rodů
vplétají bozi
v trvání svého
pravěčného řetězu.

* Z knihy *Lyrika a balady*.

O NAŠICH KNIHÁCH

Dr. Franta Kocourek:

PŮLHODINKA S LOUIS FERDINANDEM CÉLINEM.*)

Zvu vás dnes k půlhodinovému výletu do Paříže, do literární Paříže. Na Gare de l'Est čili Východním nádraží, na němž se přistává uprostřed Paříže po dvaceti pěti hodinové jízdě z Prahy, vás již nepřelible očekávám, abych vás doprovodil do pařížského předměstí Clichy. Chcete-li, sestoupíme hned z peronu Východního nádraží podzemním schodištěm do podzemní dráhy, které se v Paříži říká „metro“, proletíme tunelem přes

*) Proslaveno v pražském rozhlasu.

Původními svými úkoly byla takto ruská revoluce revolucí demokratickou. Avšak problém politické demokracie vytkla po novu. Zatím co dělníci pokryli celou zemi sověty, vřadivše v ně vojáky a z části rolníky, měšťáctvo se stále ještě tahalo o to, má-li či nemá svolat Ústavodárné shromáždění. V líčení událostí vystane tato věc před námi ve vsí své konkrétnosti.

Lev Trockij, Dějiny ruské revoluce 1905—1917.

Severní nádraží do stanice Barbès-Rochecouart a z této křižovatky čtyři stanice přes Place Pigalle na Place Clichy, kde přestoupíme na jinou podzemní linku, která nás dovede k Bráně, Porte de Clichy. Odtud nemáme daleko do rue Fanny, kde je městský dispensář. Už stojíme před jeho hlavním vchodem, v tiché uličce, která zřejmě nikam nevede, jako tak mnohé uličky na periferii.

Ti, kdož se k nám připojili v éteru narychlo, bez přípravy, se ptají, kam to jdeme a proč jsme zamířili právě k lékařské ošetrovně pařížské předměstské čtvrti Clichy. Protože dnešní náš výlet do světa je literární — a protože tady v tom dispensáři ordinuje jedna z nejnovějších spisovatelských znamenitostí Paříže, doktor Destouches, proslavený, jak se říká přes noc v Paříži a za měsíc nato v mnoha jiných zemích pod svým literárním pseudonymem Céline, autor úctyhodně tlustého románu „Cesta do hlubin noci“, který vyšel před rokem také v českém překladu.

Než vás s ním osobně seznámím, dovolte, abych vám vyřídil, jak jsem se s ním seznámil já. Bylo to loňského roku v létě, po příjezdu z Anglie, o níž jsem vám oheďdy vyprávěl. Dověděl jsem se, že Louis Ferdinand Céline brzy odjede z Paříže na dovolenou. Bylo mi líto dát si ujít příležitost setkání s ním v jeho domácím pařížském prostředí. I sedl jsem a napsal pneumatiku do čísla 98 rue Lepic, s prosbou, zda seznámím možná a malý rozhovor o jeho návštěvě Československa a věcech literárních. Připojil jsem otázku, nemohl-li bych s sebou vzít jednoho mladého francouzského přítele, který hoří touhou poznat osobně pověstně nepřístupného autora románu „Voyage au bout de la nuit“, jak zní název ve francouzském originálu. Za dva dny se snesla na můj stůl v pokoji hotelu u Lucemburské zahrady pneumatika, v níž mi dr. Destouches, podepsaný pod načmáraným dopisem velkými tiskacími písmenami sděloval, že sice ze záslady nepřijímá takové lidi-novináře jako jsem já, ale že pro paní Marii Majerovou, již jsem se ve své žádosti dovolával, to udělá rád. Tehdy a tehdy mám přijít za ním do jeho dispensáře v Clichy. Podívám se znovu na začátek dopisu a tu vidím, že mě Céline oslovuje „Madame“. Svedla ho k tomu názoru ženská koncovka mého křestního jména? Nebo byla francouzština máké zprávy tak zženštilá? Mé rozprávky vzrostly při četbě dalších

řádků: Céline v nich podtrhl dvojistou čarou prosbu, abych s sebou nebrala svého přítele, ale abych přišla sama.

Nebude pan doktor zklamán, až zjistí, že nepatřím ke slabému pohlaví? Mám ho upozornit písemně nebo telefonicky na tuto nemilou změnu? Nebo ho prostě postavit před hotovou věc? Rozhodl jsem se pro druhé řešení — a jak se ukázalo, udělal jsem dobře: když uviděl, že nejsem žena, oddechl si: „Četl jsem Fran-ta — a zdálo se mi, že je to ženské jméno. Já, abyste věděl, mám strach před učenými ženami. To zas ano, před těmi mám strach.“

Ale je na čase, abych doktora Destouches, jinak Céline, představil nyní vám: to je tady ten vysoký mladý muž, který se objevil ve dveřích ordinace, když mu ošetrovatelka odevzdala naši navštívenku: vidíte, čekal naši návštěvu. Má na sobě bílý lékařský plášť, naslouchátko přeložil do levé ruky, aby nám mohl stisknout pravici. Omlouvá se: je tu ještě řada pacientů, vyšetření bude ještě chvíli trvat. Ale venku je tak hezky, snad bychom se zatím mohli projít venku. — Ptáme se se zdánlivou nesmělostí, nedovolil-li by nám zůstat v ordinaci a podívat se zblízka na jeho pacienty. Jenom chvíli zaváhal doktor Destouches, podíval se na nás doktorskými očima, ale romanopisec Céline, který v něm vězí, mu usnadnil pochopení naší žádosti. Svou kývnutím hlavy, přinesl lékařský plášť, pomohl mi do něho a ukázal do křesla před svým stolem. „Řeknu svým pacientům, že jste můj kolega lékař,“ prohodil — a hned nato otevřel dveře první ze čtyř kabin, které byly vedle sebe. Pacienti do nich vcházel přímo z čekárny, jak na ně přišla řada, zavřeli se v kabině, odstoupili — a na Célinovo vyzvání vstupovali do ordinace. Ale napadá mě, co s vámi? Tolik lékařských plášťů, kolik by jich bylo třeba, abyste tu všichni mohli být, by se nenašlo v celé Paříži. A tak se jednoduše na tu chvíli v ordinaci stanete neviditelnými.

Ze dveří krajní kabiny vchází do ordinace asi čtyřicetiletý muž. Než se postavil před doktora Destouches, stáhl si přes hlavu košili a stojí tu se svým nahým trupem, vyklenutými zády a vpadlou hrudí. „Tak co, jak se daří, Roberte?“ ptá se doktor a přitahuje si k uchu pacientův trup ze všech stran. — „Ca marche,“ odpovídá Robert, „jde to“, nebo, chcete-li — „ujde to“. — „No,“ říká doktor, zdvihaje hlavu od nemocného trupu — „a čím bych ti mohl prospět? Máš

nějaké přání?“ — „Kdybyste mi dal něco proti kašli, drží mě to i v noci.“ Doktor poklepe Robertovi po ohnutých zádech, jde si sednout za svůj stůl a načmárá cosi písmem, které jsem se ještě ani po řadě dopisů nenačil luštit. Podá recept Robertovi, který děkuje a odchází s posíleným úsměvem zpět do kabiny. Otvírají se dveře druhé kabiny, do ordinace vstupuje nápadně hezké děvče, asi sedmáct, osmnáct let. Když mě vidí, zarazí se trochu, ale Céline jí uklidní vysvětlením, že jsem také lékař a jeho přítel. Jak se daří? „Už je to lepší,“ říká Paule, Pavla. Poslední týden jí bylo dobře, ale včera jí zase natekly nohy... Dívá se na doktora velkýma očima, prosíci má o radu a pomoc. „Nemohla bych si ještě týden odpočinout?“ „Ano, Pavlíno, napíšu ti to, aspoň měsíc ještě nebudeš nic dělat,“ utěšuje ji Destouches, prohlížeje její oteklé nohy. „Kdepak měsíc,“ brání se Pavlínka polekaným hlasem: „To by mě patron jistě propustil, stejně už mi vzkázal, že si musí najít nějakou jinou, když jsem tak dlouho nemocná!“ Doktor Destouches sedí zase za svým stolem a píše jeden z osmdesáti, ze sta lístků svého každodenního profesionálního románu: recepty, žádosti za přiděl léku, vysvětlění o pracovní neschopnosti, poukázky na odborné vyšetření nebo léčení...

Pavlínka se už s námi rozloučila. A když se za ní zavřely dveře, říká doktor a romanopisec Céline: „Ztracena. Sotva se dožije těch čtrnácti dnů, které jsem jí předeepsal k dalšímu léčení.“

To slovíčko „perdu“, ztracený případ, vyslovil Céline toho odpoledne ještě často, za každým druhým pacientem, jak se před našima očima rychle střídali. Mladíci, stařenky, mladé matky, některé s dítětem na rukou, samá bída a nemoc a pomoc nikde. Dveře kabin se otvíraly, vydaly svého nového pacienta a zase za ním zapadly, podivně tichá a málomluvná přehlídka bída jednoho pařížského předměstí, jen trochu vzdáleného od Boulevard des Batignolles a Boulevard de Clichy s jeho skoro nespočetnými kavárnami, divadly a biografy, music-hally a cirkvy, mezitím největší pařížský biograf, Gaumont Palace, music-hall Moulin Rouge, teď také biograf a Cirque Médrano.

Poslední pacientka toho odpoledne opustila ordinaci, slyším lékařský plášť, ale doktor Destouches si ho ještě musí nechat, abychom mohli udělat několik smímků z jeho pracovního prostředí.

Je mu právě letos čtyřicet let a chcete-li slyšet něco o jeho začátcích vězte, že se narodil v květnu roku 1894 v Asnières z mladé módičky provdané za železničáře. Když mu bylo dvanáct let, vydělával si už na živobytí v galantním obchodě, ale jako příručí a potom poslíček a potom obchodní zastupce studuje houževnatě k maturitě, dává skoro všechny peníze ze mzdy na knihy, poplatky za zkoušky a dává se zapsat na lékařskou

Record

Dětské bavlněné ponožky v různých barvách.

větší čís.
Kč 1.50

Rafa

208J.

Henry Drummond & Co. LTD.
továrna jemných angl. látek
SHIPLEY (England)

ANGLICKÉ PÁNSKÉ LÁTKY

Z TOVÁRNY PŘÍMO

K V Á M

Prodej ve velkém i malém
Ceny: Kč 90—, Kč 130— za 1 m

Sklad a generální zastoupení
Emil Grodecký, Praha I,
Bílková 10 - Telefon 624-95

Vzorky na venek vyplacené

Půjčovna knih »MÍR« Praha II., Vladislavova 2
Palác Báňské a hutní

Nejnovější česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská

fakultu. Jde do války, po částečném zotavení ze zranění se plaví do Afriky jako úředník dřevařské společnosti, vrací se do Paříže, aby dokončil svá studia lékařská. Ještě jednou se vydává do Afriky a potom do Ameriky jako loďní lékař.

V ordinaci, kterou jsme společně navštívili, dokončil dr. Destouches pod pseudonymem Louis Ferdinand Céline po pětileté práci svou knihu „Cesta do hlubin noci“, román, přičině jehož slávy musíme hledat v tom, že — nedostal cenu, o kterou se ucházel, cenu Akademie Goncourtů. Pro rukopis „Cesty do hlubin noci“, bezohledně mužsky pravdivé, se mezi porotci Akademie Goncourtů strhla bitva, z níž vyšel sice jako oficiální vítěz jiný autor, poctěný cenou, ale ve skutečnosti se stal jejím více než sto procentním vítězem Louis Ferdinand Céline. Jeho román, jedněmi tak vysoko vynášený, druhými tak nemilosrdně trhaný, vyšel ve Francii v krátké době ve statisícovém nákladě a byl přeložen téměř do všech cizích jazyků. Český překlad u fy Borový docílil za půl roku šesti vydání. Z bývalého obchodního příručího a pozdějšího periferijního lékaře, který sháněl na živobytí jak se dalo, se naráz stal bohatý a známý autor.

Ale „Cesta do hlubin noci“ není jeho první prací. Z novinových zpráv se vědělo, že existuje také Célinovo drama „Église“, slovo, jež má ve francouzštině dvojnásobný význam: „kostel“ a „církve“. Vypytáváním, jemuž jsem v té věci Célinea podrobil vyšlo najevo, že toto drama bylo napsáno už tři roky před tím, než začal psát svůj román. A tak je hra „Église“ první literární prací Louis Ferdinand Célinea. Autor mi vyprávěl její podivuhodný osud: napsal ji a věnoval jistě dámě, jež jí kuchařka si jednoho dne rukopis vypůjčila, ale k něčemu jinému, než ke čtení, jak se hned dovíte: a když vypukla sláva „Cesty do hlubin noci“ a nakladatelé příběhli na autora s přirozenou otázkou, nemá-li náhodou doma ještě nějaký rukopis k zadání, rozpomenul se Céline na svou prvotinu a začal se po ní shánět. Stopa vedla ke kuchařce oné dámy, již autor svou

hru věnoval. Po dlouhém hledání se ukázalo, že se rukopis hodil paní kuchařce neobyčejně dobře k podložení jejího prádelníku. Odtamtud byl také po odhalení rukopis vyzdvihnut a dán do tiskárny. Nedávno hra vyšla v Paříži.*) Její námět je silně shodný s námětem románu „Cesty do hlubin noci“, je to vlastně první literární verze Célinovy životní náplně.

Pro čtenáře Célinova románu, proslulého cynismem — podle mého názoru neprávem, na mě na příklad tato vysoce hanobená i vychvalovaná kniha působila silným čistícím dojmem a její podstatný mužně, nemilosrdně opravdový tón mě jako čtenáře i jako literáta plně získal — pro ty čtenáře, kteří se s formulí cynického Célinea ztotožnili, by byla četba Célinova dramatu zajímavá hlavně tím, jak je proti románu málo erotická; těžšíště tohoto prvního zápisu životního příběhu je jinde, než těžšíště druhého, již uvědoměle literárního zpracování, jehož materiálem byl týž životní obsah, táž náplň a patrně i shodnější v životních událostech.

Chtěl bych vás ještě zavést do Célinovy oblíbené kavárny v Clichy, na boulevardu Victor Hugo, kam chodí se svými kolegy lékaři z neďalekého dispensáře občerstvit se sklenkou nějakého aperitivu po lékařské dřině. Chtěl jsem vás zavést se Célinem do jiné jeho kavárny, Au Muguet, U konvalinky, na náměstí Clichy, kde začíná děj románu „Cesta do hlubin noci“. A také jsem si přál, abyste nás z Place Clichy doprovodili nahoru příkrou ulicí Lepic, vzhůru Montparnasse, až ke krádlům na památku zde zachovaného větrného mlýna, přímo pod bílým chrámem Sacré Coeur, zářícím na výšině. Blízko tohoto mlýna je rue Lepic číslo domu 98 a v něm bydlí doktor Destouches, alias Bardamu, alias Céline, Louis Ferdinand. Vyzdvihuje si u domovnice poštu, je jí zase hromada, jako každého dne od onoho dne, kdy se stal slavným. Mezi dopisy je také kabelogram z Ameriky. Céline mi ho ukazuje:

*) Český překlad s titulem „Církve“ vyjde v září u fy Borový.

Je to nabídka jistě vedoucí americké filmové společnosti na zakoupení filmovacích práv jeho románu „Cesta do hlubin noci“. Nabídnu hned také suma 150.000 franků, vyprošuje se odpověď pokud možno nejdříve. Vystoupíme s Célinem do jeho bytu, docela nahoru a rozloučíme se s ním pohledem z jeho pracovny, jedním z nejkrásnějších pařížských pohledů: tam dole jest rozlito do nekonečna a nedohledna moře domů, samá kamenná šed, až k obzoru. Zatím, co prohlížím na stole rozházený rukopis Célineova třetího literárního díla a druhého románu, „Mort a crédit“, moře pařížských domů zsedlo soumrakem a v několika místech proskočily řetězy prvních světél.

Je čas rozloučit se, půlhodinka za několik málo vteřin odbije, musíme opustit dům quatre-vingt dix-huit rue Lepic, musíme opustit Paříž: mám jen jedinou větu na konec, větu určenou výhradně pro Louis Ferdinand Célinea, který mi napsal, že bude poslouchat v Paříži naši literární besedu: Au revoir dr. Destouches, dr. Bardamu, L. F. Céline!

ZELEZNICE V ČESKÉ BELETRII

Sledujeme-li dále vývoj železničního genu v českém písemnictví, vedou nás stopy na Moravu, do malebného zákoutí blíže Brna, na trati bývalé Státní společnosti železniční. Sem, do staničky Siltůvek, ležící poblíž obce téhož jména, položil spisovatel V. K. Jeřábek dějiště své obsáhlé povídky, nazvané Idyla staničky třeshňovské. V dnešních probudilých a zkvétajících Siltůvkách zajisté by nikdo nepoznal zaostalé dědinky, jakou bývaly Siltůvky před padesátí lety. Když český lid prožíval v radostném vzrušení dny hromadných výprav po železnici do nově otevřeného Národního divadla, Siltůvky byly ještě pohřženy v hlubokém spánku národním i kulturním. Ale našla se bohudík také zde trojice „zapadlých vlastenců“, kterým záleželo na tom, aby i tento

koutek Moravy se přihlásil k velkolepé všenárodní manifestaci. Osvícený kněz Háral, školoprávce Balšánek a přednosta stanice Oulehla přičiňovali se všemožně o tuto dobrou věc. Zápasili při tom s obtížemi, o nichž se dnes nikomu ani nezdá, ale neustáli a ze Siltůvek se do Prahy vypravilo 13 osob spolu s účastníky z okolních obcí. Účelu bylo v plné míře dosaženo a v obyvatelstvu Siltůvek po návštěvě Prahy ožilo hrdé vědomí národní souměřitosti.

Příběh tuto vylíčený nevyčerpává všechn obsah zdařilé třeshňovské idyly. Autor, již tehdy, kdy povídka vyšla, orientovaný směrem k naturalismu, uplatnil zde mnoho pečlivě odporovaných postřehů, jež vrhají ostré světlo na sociální poměry v železniční službě tehdejších dob. Povídka Jeřábkova, tolik pozoruhodná nejen literárně, ale i s hlediska sociologického, setkala se s neobyčejným úspěchem. Knihu spisovatel později zčásti přepracoval a rozšířil. Bude také pojata do sebraných spisů autorových, které vycházejí v nakladatelství Fr. Borového. Ing. S. Pěší.

ZE SVĚTA KULTURNÍHO.
Neznámý autor románu Hlavou proti zdi, poctěného letošní Májovou soutěží, skrývající se za pseudonymem V. I. D r n á k, oznámil svým nakladatelům, že dokončil nový román, jehož děj je čerpán ze života slavného českého houslového virtuosa Slavíka.

ČAPKOVA DÁŠENKA se dožije na podzim nového vydání, její anglický překlad setkal se s velikým úspěchem. Také Anglické listy jsou rozebrány. Nové vydání je v tisku, bude to celkem již 20.000 výtisků.

Čtete Lidové Noviny